

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Кулеба Ольга Сергіївна

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ С. І. Петренко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики

Виконавець

_____ О. С. Кулеба
« ____ » _____ 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема	7
1.2. Характеристика вікових психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку	15
1.3. Форми та методи формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	23
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	35
2.1. Особливості використання цифрових технологій у процесі формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	35
2.2. Процедура та методика дослідження ефективності організаційних засад формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій	45
2.3. Методичні рекомендації щодо формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій	55
Висновки до розділу 2	60
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство перебуває в умовах екологічної кризи, подолання якої об'єктивно потребує посилення уваги до екологічної освіти та виховання. Нині науковці і педагоги-практики усе більше уваги приділяють вирішенню гострої суспільної потреби у вихованні екологічно грамотного громадянина, здатного відчувати себе органічною складовою природи; визнавати необхідність партнерської взаємодії, непрагматичного ставлення до навколишнього середовища. Реалізація такого підходу спрямована на формування екоцентричного мислення на засадах морально етичних норм поведінки як у процесі професійної діяльності, так і в повсякденному житті, сприяння всебічному розвитку особистості.

Очевидно, щоб призупинити процес екологічної кризи, потрібно докорінно змінити мислення підростаючого покоління, його ставлення до природи. Цей процес необхідно розпочинати вже з дошкільного віку, адже саме у малюків спілкування з природою проходить найбільш емоційно: звуки, запахи природи, її різнобарв'я захоплюють дітей, змушують дивуватися та ставити чимало запитань дорослим. Про необхідність виховання емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля, навчання природодоцільній поведінці, дотримання правил природокористування зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти.

Для формування в дітей старшого дошкільного віку основ природничо-екологічної компетентності використовують численні форми та засоби, педагогічні технології. Новітні технології екологічного виховання ґрунтуються на сучасних методах формування екологічних уявлень, та сприяють формуванню усвідомлено-відповідального ставлення до природи. До таких засобів відноситься використання сучасних цифрових технологій.

Питання екологічного виховання молоді висвітлювали такі вчені, як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова. Інтерес представляють роботи з даної проблематики Н. Верзиліна, А. Захлебного, І. Зверева, В. Ліпівського, В. Лях, І. Матрусова, А. Мамонтової, Л. Печко, С. Якименко. Наукові підходи до екологічного виховання у сучасних умовах розроблено в дослідженнях Т. Машарової, Д. Мельник, І. Павленко, О. Плешакова, Н. Пустовіт. Психолого-педагогічні проблеми екологічного виховання було розглянуто у працях С. Дерябо, А. Дьоміна, Н. Добрецової, О. Захлебного, І. Зверева, О. Злотіна, М. Мамедова, С. Москвичова, М. Скатіна.

Проблеми екологічної освіти розглядалися відповідно до вікових особливостей: дошкільників: М. Кот, Л. Іщенко, М. Роганова; молодших школярів: Т. Машарова, Д. Мельник, І. Павленко, О. Плешаков Н. Пустовіт; учнів середньої: О. Король, А. Марина, Г. Марочко та старшої школи: О. Головка, О. Лабенок, Г. Панченко, І. Пономарьова, І. Сурувегіна. Екологічне виховання дітей дошкільного віку досліджували Н. Лисенко, Н. Мешко, С. Ніколаєва, З. Плохій, В. Сухар, Г. Сухорукова.

Незважаючи на численні дослідження питання формування екологічної компетентності дошкільників, використання цифрових технологій у цьому процесі досі не дістало достатнього висвітлення. Отже, актуальність та недостатня дослідженість питання зумовили вибір теми роботи: **«Формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій»**.

Мета дослідження – обґрунтувати організаційні засади формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

2. Схарактеризувати організаційні засади формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

3. Експериментально перевірити ефективність запропонованих організаційних засад формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

4. Розробити методичні рекомендації щодо формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій

Об'єкт дослідження – процес формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – організаційні засади формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Для розв'язання поставлених мети і завдань застосовувався комплекс *методів дослідження: теоретичні*: вивчення та аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, що забезпечило розгляд загальних теоретичних питань з проблеми дослідження; вивчення, аналіз і узагальнення педагогічного досвіду; порівняння, систематизація змісту, організаційних форм і методів виховання; зіставлення та узагальнення отриманих результатів дослідження з метою обґрунтування сутності досліджуваного явища та визначення оптимальних умов формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій; аналіз педагогічного досвіду та результатів діяльності, за допомогою яких упорядковано та систематизовано дослідницькі матеріали.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що проаналізовано теоретичні основи формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку; схарактеризовано організаційні засади формування основ

екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій; експериментально перевірено ефективність запропонованих організаційних засад формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено методичні рекомендації щодо формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій. Висновки та основні результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності вихователів дошкільних закладів освіти у процесі формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів та публікації. Результати дослідження апробовані на 2-х конференціях: «Освіта для ХХІ століття: виклики, проблеми, перспективи» (2021 р. м. Суми); «Актуальні питання дошкільної і початкової освіти – 2021» (2021 р. м. Суми). За матеріалами опубліковано 2 наукові праці.

Структура магістерського дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел, який налічує 74 найменування. Загальний обсяг роботи 92 сторінки, з них основного тексту 67. Робота містить 8 рисунків, 2 таблиці, 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема

На думку науковців, розв'язання притаманних сучасному суспільству екологічних проблем можливе лише за умови зміни поведінки людини, її ціннісних орієнтирів, формування в підростаючого покоління особливого екологічного мислення, яке передбачає розуміння суті взаємозв'язків між людиною та природою та усвідомлення власної відповідальності кожного за збереження планети в цілому. Розв'язання поставлених завдань є ефективним лише за тієї умови, що екологічне виховання буде здійснюватися з юного віку.

З огляду на екологічну ситуацію в сучасному світі, екологічна компетентність та екологічна культура стають умовою виживання людства. Насамперед означена проблема стосується виховання підростаючого покоління. Тож постає завдання провадити формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, розвивати індивіда, який знає як існувати в гармонії з навколишнім середовищем, бути його частиною, для якого основою життєдіяльності є дбайливе ставлення до природи, вже з юних років.

В Конституції України наголошено на важливості розвитку та формування навичок дбайливого ставлення до природи, в Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» наголошується, що необхідно «формувати екологічну культуру людини в гармонії її відносин з природою» [20].

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає ключові завдання дошкільної освіти, одне з них – це свідоме ставлення до себе, оточення та

довкілля. «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» окреслює вимоги держави до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини в кожному віковий період. Зокрема, зміст освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» включає доступні дитині дошкільного віку знання про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля [29].

Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» зазначено, що центром виховного впливу має стати дитина, а метою – формування соціально активної, творчої, гуманістично спрямованої особистості. При цьому особливого значення набуває єдність виховних впливів упродовж всього періоду становлення особистості, починаючи з раннього дитинства [29].

Концепція екологічної освіти України як елемент концепції гармонійного розвитку держави набуває сьогодні ваги актуального і важливого державного документа. У Концепції серед завдань дошкільного виховання визначено формування основ екологічної компетентності, екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості [38].

Початок формування екологічного світогляду припадає на період дошкільного дитинства, коли у процесі навчально-виховної діяльності закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою [30]. Законом України «Про освіту» (2017) встановлено, що «мета повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою» [30], а в ст. 23 Закону України Про дошкільну освіту (2001) серед вимог до змісту дошкільної освіти передбачено «виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля» [29].

Наукові підходи до екологічного виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях А. Захлебного, І. Зверєвої, І. Суравегіної, які визначили психолого-педагогічні основи екологічної освіти та виховання [26].

Концептуальні положення екологічного напрямку педагогіки уточнювались Л. Іщенко, Д. Мельник, Л. Різник, Н. Пустовіт, Г. Пустовітом, Г. Тарасенко та багатьма іншими вченими [25].

Особливості розвитку емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого світу відображено в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Запорожця, О. Леонтєва. У наукових працях Л. Артемової, О. Кононко, В. Котирло, З. Плохій, Т. Поніманської підкреслюється особлива чутливість дошкільників до впливів довкілля, різноманітних емоційно-образних стимулів, їхня емоційна реакція на безпосередні враження [12].

На думку науковців, зокрема Н. Пустовіт, період дошкільного дитинства є максимально сприятливим для ефективного екологічного виховання, адже саме в цей період закладаються основи культури спілкування і поведження дітей у природному середовищі. У цьому контексті важливо приділяти найбільшу увагу дітям старшого дошкільного віку, оскільки в них починають формуватися основи наочно-дійового та наочно-образного типів мислення. Діти старшого дошкільного віку здатні розуміти й усвідомлювати зв'язки навколишнього світу, й у них виникають об'єктивні можливості для самостійного спілкування з природою [59].

Психолого-педагогічними засадами формування початкових екологічних уявлень дітей дошкільного віку є ідеї провідних учених Л. Виготського, В. Давидова, О. Запорожця, Я. Коменського, Д. Локка, С. Ніколаєвої, Й. Песталоцці, З. Плохій, М. Поддякова, Н. Рижової, С. Рубінштейна, Ж. Руссо, С. Русової, та ін.

Екологічному вихованню дітей дошкільного віку присвятили свої праці: А. Волкова, Н. Горопаха, О. Захлебний, І. Зверєв, Н. Кот, О. Кудрявцева,

Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт. Н. Рижова, І. Суравегіна, Н. Яришева та ін.

Більшість учених, що досліджують особливості розвитку та діяльності дітей дошкільного віку, стверджують, що такі діти вже здатні зрозуміти та зацікавлені розв'язувати екологічні проблеми сучасності. Як зазначають Н. Глухова, Н. Горопаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій та ін.

Як показав аналіз наукових джерел, серед вчених існує певна неоднотайність у тлумаченні понять «компетенція» та «компетентність», дидактична сутність цих понять розкривається у низці публікацій (І. Бех, Н. Бібік, А. Богуш, В. Бусел, Г. Данилова, О. Прометун, О. Савченко, Г. Селевко, Н. Сирятов, А. Хуторський, Г. Цветкова та ін.).

В «Енциклопедії освіти» (2008) подано розгорнуте визначення поняття: «компетенція – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня або студента, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат. Результатом набуття компетенцій є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності» [24]. Компетентнісний підхід відповідно до вікових можливостей дітей визначає зміст освітніх ліній Базового компоненту дошкільної освіти. Формування природничо-екологічної компетенції у дітей дошкільного віку передбачено у змісті освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі».

У своїй праці Г. Беленька, Т. Науменко та О. Половіна стверджують, що «еколого-природнича компетентність дошкільника – складник його життєвої компетентності – становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання, іншими словами, включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний» [6].

Поділяємо думку А. Львовичіної, яка визначає екологічну компетентність дітей дошкільного віку як складову їх життєвої компетентності, і становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання та включає три компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний [47].

Важливими компонентами пізнавальної, діяльнісної та ціннісно-мотиваційної складових екологічних та екологічних компетентностей дітей дошкільного віку є: знання про природне середовище Землі та взаємодію в природному середовищі; самоусвідомлення як частини великого природного світу; здатність здійснювати посильну природоохоронну діяльність: збереження, догляд та охорона навколишнього природного середовища; готовність дотримуватись принципів належного природокористування, чистого довкілля, економного використання природних ресурсів [48].

Поєднання когнітивного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного компонентів визначають сформованість природничо-екологічної компетентності. Обов'язковим компонентом процесу формування природничо-екологічної компетентності є знання. Якщо особа нічого не знає про об'єкт, то вона буде ставитися до нього байдуже. Екологічні знання сприяють формуванню свідомого ставлення до довкілля, природи та закладають основи екологічної свідомості.

За твердженням Б. Плясковського, складовими екологічної компетентності є:

- знання (про природне середовище, єдність живої і неживої природи, екологічні проблеми, їх причини і способи вирішення);
- вміння та навички (природозбереження, оцінки та покращення стану довкілля своєї місцевості; елементарного екологічного аналізу і прогнозування, здорового способу життя);

- ставлення до природи як до однієї з найбільших цінностей людського життя, виховання звичок екологічно доцільної поведінки й діяльності, здатності до емпатії, моральних суджень з екологічних питань [56].

Екологічна освіта, окрім наявності знань, умінь та екологічних здібностей, включає також формування цінностей, установок і поведінки особистості, які забезпечують емоційно-ціннісне ставлення до природи та готовність дитини до природної діяльності. У цій ситуації екологічна та екологічна компетентності є діяльністю і полягають у здатності мобілізувати знання, установки дитини, готовність та вміння реалізувати їх у конкретній екологічній ситуації.

У психолого-педагогічній літературі поняття «екологічна компетентність» сприймається як: прояв екологічної культури у сфері відповідальності – тієї частини середовища, в якій кожна особистість веде власну діяльність, а отже може мати реальний вплив на їх стан; здатність особистості здійснювати ситуативну діяльність у повсякденному житті та природному середовищі, коли оновлюються набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності у здатності приймати рішення та здійснювати відповідні дії з усвідомленням їх екологічних наслідків; вміння застосовувати знання та екологічний досвід у професійних та життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетом екологічних цінностей та непрагматичною мотивацією до взаємодії з навколишнім середовищем на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем та відповідальності за екологічні наслідки своєї професійної роботи [67].

Оскільки екологічна компетентність охоплює прояв особистістю екологічної культури, маємо визначити сутність поняття «екологічна культура». Екологічна культура звернена до двох світів – природного довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення бажаного устрою в природі й на виховання високих гуманістичних смисложиттєвих цінностей та орієнтирів у людському житті. Екологічна

компетентність акумулює екологічні цінності, мотивацію до еколого доцільної діяльності, екологічну освіченість і власний досвід активної діяльності в різних ситуаціях для вирішення конкретних проблем. На сучасному етапі розвитку світу необхідно формувати екологічну свідомість, яка вміщує погляди, переконання, цінності, поважне ставлення до природного світу, любов до природи, відповідальність тощо.

Екологічні компетентності припускають наявність у дітей старшого дошкільного віку системи екологічних знань про природу, принципи спілкування з нею, формування досвіду екологічної діяльності. Основою екологічних компетентностей, екологічної культури є екологічні знання. Саме завдяки отриманню екологічних знань діти старшого дошкільного віку інформуються про екологічні проблеми, усвідомлюють екологічні норми та цінності. Сучасні екологічні знання дають ключові екологічні ідеї: цілісність природи в біосфері та взаємозв'язок усіх її компонентів; необхідність охорони природи та її різноманітності [71].

Екологічна свідомість породжує ставлення особистості до збереження природного середовища як умови процвітання майбутніх поколінь. Екологічні цінності, які по відношенню до природи є естетичними, пізнавальними, етичними та практичними, впливають на поведінку особистості. Природні цінності означають розуміння людиною екологічних проблем і готовність займатися різними практичними діяльністю для збереження та захисту навколишнього природного середовища.

Формування екологічної свідомості – це процес пізнання законів системної цілісності природи та закономірностей, що визначають взаємодію суспільства і природи, які необхідно враховувати на шляху суспільного розвитку та глобального управління природними компонентами. Основною функцією екологічної свідомості є забезпечення оптимізації відносин

у системі «суспільство-природа», запобігання глобальної екологічної катастрофи, вирішення глобальної екологічної кризи.

Тому екологічна свідомість є формою соціальної свідомості, яка перебуває в стадії формування і включає сукупність ідей, теорій, поглядів, мотивацій, що відображають екологічну сторону суспільного життя, наприклад: реальну практику відносин між людиною та її довкілля, між суспільством і природою, у тому числі набір нормативних принципів і стандартів поведінки, спрямованих на досягнення оптимального стану системи «суспільство-природа».

Екологічна культура як елемент екологічної компетентності – це вид життєдіяльності людини, що передається з покоління в покоління, вона визначає ставлення людини до навколишнього середовища, що сприяє здоровому способу життя.

Екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. Завдання екологічного виховання – сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, бажання її берегти, примножувати, формувати навички та вміння діяти в природі [58].

Екологічна компетентність передбачає формування системи наукових знань, поглядів, переконань, нового ставлення до природи, нових стратегій і технологій гармонійної взаємодії з природою, надання дітям старшого дошкільного віку досвіду поведінки в природі, природокористування. На основі аналізу теоретичних джерел і їх узагальнення стає зрозумілим, що вихід з екологічної кризи можливий за умови формування, починаючи з дошкільного віку, з основ екологічної свідомості, що вважається головною складовою частиною екологічної культури, екологічної компетентності й регулятором діяльності людини в природі [63].

Метою екологічного виховання є формування основ екологічної культури, основним складником якої є екологічна свідомість.

Результатом екологічного виховання вважається екологічна вихованість, яка складається з екологічних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної поведінки та діяльності в природі. Екологічні уявлення дітей старшого дошкільного віку є водночас складовою частиною виховання екологічної свідомості, складовим елементом екологічної культури, екологічної вихованості та підґрунтям формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи та екологічно доцільної поведінки в ній [58].

Як вже зазначалося, екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою сучасності, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної культури, що впливають на поведінку та діяльність людини в природі.

Отже, висновки вітчизняних та зарубіжних науковців підтверджують, що екологічне виховання дітей починаючи з раннього віку дозволить сформувати у них стійке позитивне ставлення до природного довкілля, екологічну свідомість, виховати екологічну культуру та екологічне мислення, набути екологічних цінностей.

1.2. Характеристика вікових психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку

Згідно вікової періодизації діти п'яти-шести років – це старший дошкільний вік. Він є дуже важливим віком у розвитку інтелектуальної та особистісної сфер, можна назвати базовим віком, коли закладаються більшість особистісних аспектів, становлення «Я»-позиції. Цей період називають сензитивним для розвитку всіх пізнавальних процесів: уваги, сприйняття, мислення, пам'яті,

уяви. Для розвитку всіх цих аспектів ускладнюється ігровий матеріал, він стає логічним, інтелектуальним, коли дитині доводиться думати й міркувати.

Основна діяльність дитини – рольова гра – у цьому віці вона ускладнюється. Зазвичай у попередні вікові періоди дитина під час елементарної рольової гри «освоював» дорослих як інструмент (намагався практично працювати з ним, використовувати його для задоволення своїх потреб), потім усвідомлює: дорослому не байдуже. його впливи, він певним чином реагує на них. У рольовій грі діти старшого дошкільного віку розігрують різні ситуації, пов'язані з міжособистісними стосунками, системою його дій у цих ситуаціях і системою наслідків цих дій для нього самого та інших. У рольовій грі дітей старшого дошкільного віку спочатку успішно, емоційно, а потім інтелектуально опановує систему міжособистісних стосунків [13].

Порівняно з попереднім періодом життя становище дітей старшого дошкільного віку серед дорослих істотно змінюється: він має ряд основних обов'язків; спільні дії з дорослим замінюються самостійним виконанням вимог, вказівок, завдань, прохань дорослого; запроваджує елементи систематичного навчання як виду організованої та стандартизованої діяльності.

У старшому дошкільному віці коло людей, з якими спілкується дитина, значно розширюється. Предметом її уваги все частіше стає світ суспільних відносин дорослих, у який намагається увійти дитина. Центр її та її повсякденного життя виростає як носій соціальних функцій і запитів. Головна потреба – це готовність жити з оточуючими людьми, жити разом, встановлювати з ними безпосередній контакт, постійно входити в проблеми дорослого світу. Однак життя дитини проходить в непрямих, а не прямих відносинах зі світом дорослих. Розрив між ідеальними прагненнями та реальними здібностями дітей старшого дошкільного віку долається шляхом моделювання бажаних стосунків дитини у рольовій грі [15].

Важливою особливістю соціальної ситуації розвитку дітей старшого дошкільного віку є стабілізація стосунків з однолітками, створення «дитячого суспільства», конструювання дитячої субкультури зі своєї території, правил співжиття, інтересів, ролей, уподобань, пріоритетних цінностей, соціальних статус кожного члена.

Гра як провідна діяльність відіграє вирішальну роль у розвитку психіки та особистості дітей старшого дошкільного віку: формує довільну увагу й пам'ять; розвивається розумова діяльність (використаний у грі предмет-замінник стає опорою для розвитку мислення, дитина фантазує ним, наділяє його певними якостями); розвивається уява (дитина замінює одні предмети іншими, виконує інші ролі, створює нові нитки); відбувається подальший соціальний розвиток (дитина уважно спостерігає за поведінкою і взаєминами дорослих і однолітків, набуває комунікативних навичок, вчиться дотримуватися правил); розвиваються почуття (точніше розрізняє різні почуття, за мімікою розпізнає і передає головні, адекватно реагує, робить припущення про ймовірні причини); розвиває вольову регуляцію поведінки (діти старшого дошкільного віку вчаться очікувати, утримуватися від чогось, доводити їх до кінця, долати труднощі, виявляти наполегливість тощо) [15].

Суттєвих змін зазнає змістовний компонент діяльності в грі – сюжет гри як її основне ядро ускладнюється і урізноманітнюється, наближаючись до реального контексту життя. Структура сюжету вдосконалюється за допомогою різних способів творчого побудови. За допомогою дорослих створюються цікаві, логічно обґрунтовані ідеї для ігор, наближені до сучасного життя, удосконалюється вміння дитини презентувати та передати сенс життєвого досвіду, а не лише його зовнішню сторону. Розширюється коло ролей у грі, розвивається вміння вибирати й індивідуалізувати ролі. Діти старшого дошкільного віку все частіше відтворюють різноманітні рольові зв'язки в

сюжетах, проявляє гнучкість, вміння змінювати рольові дії, добре орієнтується в діях у грі для відтворення стандартів статево-рольової поведінки [18].

Удосконалено процесуальний елемент рольової гри: збільшується вміння самостійно організовувати, планувати діяльність у грі, делегувати повноваження організатора гри найбільш компетентному учаснику. Виникає вміння дотримуватися встановлених правил гри, а також вигадувати власні, формулювати їх наперед і дотримуватися в грі. Граючи ролі, діти старшого дошкільного віку усвідомлюють, що кожна діяльність вимагає від людини виконання певних обов'язків і підпорядкування певним правилам [18].

Під час рольової гри дитині потрібні друзі, партнери, без яких гра безглузда. Спілкуючись з однолітками, діти старшого дошкільного віку вчаться співпрацювати, підкорятися, керувати, розділяти функції, діяти чесно, відчувати себе членом групи, захищати власну гідність. У грі дитина виховується як суб'єкт комунікативної діяльності – розвиваються її соціальні почуття, формуються партнерські стосунки, збагачується досвід конструктивного міжособистісного спілкування.

Розвиваються два види стосунків – ігрові та реальні (перший відображає взаємозв'язок сюжету та ролі, другий – стосунки партнерів, товаришів). Гармонійне поєднання веселих і реальних стосунків можливе за умов наявності у дитини ініціативи, товариськості, совісті, елементарного образу «я», децентралізації (вміння дивитися на ситуацію очима іншої людини, вміння сприймати її місце). У грі дитина опановує мову спілкування, взаєморозуміння, взаємодопомоги, узгодження своїх дій з діями партнерів, вчаться домовлятися, обґрунтовувати свою думку, знаходити домінуюче місце в групі однолітків [15].

Значно змінюється здатність дитини контролювати й оцінювати дії: самооцінка стає більш адекватною, обґрунтованою та розвиненою; збагачується досвід нормативно-оцінної діяльності, розвивається звичка якісно характеризувати свої дії та поведінку в грі; збагачується коло досвіду щодо

ігрових досягнень та морально-естетичних проявів. Особливе значення має гра для розвитку рефлексії в старшому дошкільному віці – вміння дитини аналізувати власні вчинки, мотиви, думки, співвідношення з очікуваннями оточуючих, авторитетні по відношенню до дитини і моральні норми.

Творчі ігри для дітей урізноманітнюють. Дитина проявляє інтерес не тільки до вигаданої ролі, а й до ігор – драматизації, інсценізації, драматизації, ігор з елементами праці та художньо-естетичної діяльності, конструктивних, спортивних, дидактичних, рухових, інтелектуальних.

Виникають новоутворення свідомості й особистості цього віку: перший схематичний контур дитячого світогляду; внутрішні етичні інстанції (основи почуття совісті); підпорядкованість мотивів (розумові дії починають домінувати над імпульсивними, мотив «хочу» поступається місцем мотиву «повинен», важливішою стає соціальна мотивація); довільна поведінка (вміння діяти цілеспрямовано, долати труднощі на шляху до мети, елементарний контроль і регулювання своїх дій); творча уява (готовність відхилитися від шаблону і зразка, схильність до фантазування, винахідливості, творча ініціатива); особистісна усвідомленість (усвідомлення власного обмеженого місця в системі взаємин з дорослими, орієнтація на власні переваги та недоліки, поява більш-менш реалістичної самооцінки, бажання бути визнаним іншими) [18].

Важливим показником цього віку (5-6 років) є оцінка дітей старшого дошкільного віку себе та оточуючих. Діти можуть критикувати деякі свої недоліки, можуть давати особистісні характеристики своїм одноліткам, помічати стосунки дорослого з дорослим або дорослого з дитиною. Але батьки все одно подають приклад своїм дітям [28].

Мова, включаючи її звукову сторону, постійно вдосконалюється. Діти вміють правильно відтворювати шиплячі, свистячі та дзвінкі звуки. Фонематичний слух, інтонаційне вираження мови розвивається при читанні

віршів у рольовій грі та в побуті. Удосконалено граматичну структуру мови. Діти користуються практично всіма частинами мови, беруть активну участь в утворенні слів. Словниковий запас стає багатшим: активно використовуються синоніми та антоніми. Розвивається мова спілкування. Діти вміють розповідати, розповідати картинку, передаючи не тільки найважливіше, а й деталі [28].

У старшому дошкільному віці розвивається образне мислення. Діти вміють не тільки наочно розв'язувати задачі, а й перетворювати об'єкт, вказувати порядок, у якому предмети будуть взаємодіяти і т. д. Однак такі рішення будуть правильні лише за умови використання дітьми відповідних розумових заходів. Серед них – схематичні зображення, що виникають у процесі наочного моделювання; комплексні уявлення, що відображають уявлення дітей про систему ознак, які можуть мати предмети, а також уявлення, що відображають етапи перетворення різних предметів і явищ (уявлення про циклічність змін): уявлення про зміну пір року, дня і ночі, про об'єкти зростання та втрати в результаті різноманітних впливів, ідеї розвитку тощо.

Крім того, узагальнення, що становлять основу словесно-логічного мислення, постійно вдосконалюються. Діти старшого дошкільного віку ще не мають уявлення про предметні заняття. Об'єкти групуються за ознаками, які можуть змінюватися, але починає формуватися логічне додавання і множення класів. Наприклад, діти старшого дошкільного віку при групуванні предметів можуть враховувати дві характеристики: колір і форму (матеріал) тощо. [28].

Згідно з дослідженнями домашніх психологів, діти старшого дошкільного віку здатні міркувати і адекватно пояснювати причини, якщо аналізовані відносини не виходять за межі їх візуального досвіду. Розвиток уяви в цьому віці дозволяє дітям складати досить оригінальні і послідовно розвиваються оповідання. Уява буде активно розвиватися лише тоді, коли буде проведена спеціальна робота по її активізації.

Стабільність, розподіл і перемикання уваги продовжують розвиватися. Відбувається перехід від мимовільної уваги до довільної.

Розвивається художня діяльність дітей. Це вік найбільш активного малювання. За рік діти вміють створювати до двох тисяч малюнків. Малюнки можуть мати самий різний зміст: це життєвий досвід дітей, уявні ситуації, ілюстрації до фільмів і книг. Малюнки, як правило, є схематичними зображеннями різних об'єктів, але можуть відрізнятися оригінальністю композиційного рішення для передачі статичних і динамічних взаємозв'язків. Малюнки набувають вигаданого характеру; досить часто зустрічаються повторювані сюжети з незначними або навпаки значними змінами. Образ людини стає більш детальним і пропорційним. Про характер можна судити на основі статі та емоційного стану репрезентованої особи [18].

Дизайн характеризується здатністю аналізувати умови, в яких відбувається ця діяльність. Діти використовують і називають різні частини дерев'яного конструктора. Може перерахувати деталі конструкції залежно від наявного матеріалу. Оволодіти методом узагальненого зразкового тестування. Можна визначити основні частини запропонованої конструкції. Конструктивну діяльність можна здійснювати на основі схеми, конструкції та умов. Дизайн з'являється в процесі спільної діяльності.

Діти можуть конструювати з паперу, складаючи його кілька разів (у два, чотири, шість згинів); виготовлені з натурального матеріалу. Навчаються двома способами конструювання: 1) від природного матеріалу до художнього образу (у цьому випадку дитина «доповнює» природний матеріал до загального образу, доповнюючи його різними деталями), 2) від художнього образу до природного матеріалу. (у цьому випадку дитина підбирає необхідний матеріал для уособлення картини [15].

У цей період доцільно виконувати такі виховні завдання:

- створювати умови для повноцінного фізичного та психічного розвитку, формування інтересів, намірів, дитини, реалізації позитивних планів і планів у різних сферах життя;
- формувати довільність поведінки, спонукати людей намагатися подолати труднощі, покінчити з інтересами; збагачення чуттєвих переживань дитини, розвиток творчої уяви, мислення, висловлювання й обґрунтування власних суджень, творчого мислення, експериментування;
- сприяють збільшенню обсягу пам'яті, глибини, часу запам'ятовування та точності відтворення інформації;
- підтримувати намагання дитини адекватно оцінювати її досягнення, діяльність та особистісні особливості; практика в соціальних контактах, спілкуванні та налагодженні дружніх стосунків з людьми різного віку та статі;
- виховання культури бажання дітей, сприяння формуванню системи елементарних цінностей, позитивного ставлення до природи, предметів, фізичної культури та мистецтва, людей, самого себе;
- виховувати культуру поведінки;
- залучати дитину до національної та світової культури через мистецтво; звернути увагу на формування основ моралі за змістом і активної за формою предметів;
- виховання основних рис особистості (самостійність, працьовитість, людяність, розсудливість, справедливість, самовладання, егоїзм, проникливість, відповідальність);
- збагачувати, розширювати, систематизувати уявлення дитини, знання про природу, світ, створений людиною, світ фізичної культури та мистецтва, оточуючих її людей та себе;

- удосконалення вміння використовувати набуті ідеї для подальшого розширення особистого досвіду;
- формувати навчальні вміння – організаційні (методи самоорганізації), загальнопізнавальні (спостерігати, досліджувати, аналізувати, виділяти найважливіше, порівнювати, запам'ятовувати, бачити проблему, міркувати над нею, розв'язувати, розуміти матеріал), загальні висловлювання (культурні слухання, запити, заяви, обґрунтування, докази, спілкування), контроль та оцінка (здійснення найпростіших форм контролю їх діяльності, перевірка зробленого, внесення необхідних виправлень, виправлення помилок, проведення якісних оцінок і кількісних показників того, що було зроблено та докладені зусилля).

1.3. Форми та методи формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що навчальні заклади відіграють провідну роль у формуванні екологічно освіченої особистості. У дошкільному дитинстві мають бути створені основи екологічних компетентностей, які стануть основою для подальшого гармонійного розвитку людини. Сучасні концепції дошкільної освіти приводять практиків до формування особистості як одного з пріоритетів виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку [29].

Важливою ознакою розвиненої особистості дитини є активність, яка проявляється в різних сферах: гра, робота, знайомство з навколишнім середовищем, стосунки з дорослими та однолітками. Тому особливо важливо знайти такі педагогічні технології, які б ґрунтувалися на забезпеченні учнями активної позиції, наданні їм ініціативи у різноманітній діяльності.

Важливо формувати екологічні компетентності на рівні, доступному для дітей старшого дошкільного віку, що стане основою для подальшої екологічної освіти, культури особистості, для збереження не лише навколишнього середовища, а й людської популяції. У ZDO це має бути одним із провідних напрямків навчання.

Дослідники відзначають, що сучасний вихователь дитячого садка – це педагог нового типу. Педагог, який впроваджує нові інноваційні технології дошкільної освіти, є партнером, консультантом дитини, допомагає учневі пізнавати навколишній світ, дбає про формування загальнолюдських моральних цінностей, сприяє формуванню різнобічної особистості. Основне завдання вихователя в дошкільній освіті в контексті екологічного виховання – забезпечення дітей екологічними та екологічними знаннями, виховання бережливого ставлення до природи, дбайливого ставлення до тварин і рослин, готовності до розмноження рослинного світу тощо. З огляду на викладене, формування основ екологічних компетентностей стає важливим завданням для вихователів дошкільного закладу [13].

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, до кінця дошкільного віку у дитини має сформуватися природний світогляд, на основі якого дитина усвідомлює себе як частину природи, почуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї, та його діяльність у навколишньому середовищі [4].

Екологічна освіта має на меті надати підростаючому поколінню наукові знання про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти усвідомити багатогранне значення природи для суспільства загалом, і кожної людини зокрема, сформувати розуміння того, що природа є основою людського існування, і що людина є частиною природи, ставлення до неї, почуття відповідальності за довкілля як національну та загальнолюдську цінність,

розвиток творчої активності щодо охорони та перетворення навколишнього середовища, виховання любові до рідної природи.

Екологічні знання дитині доцільніше отримувати в пізнавальній діяльності. Його основні види – екологічні подорожі, спостереження, прогулянки. Спостереження є основним методом ознайомлення дітей з природою, активною формою пізнання навколишнього світу, що має на меті накопичення факторів, попередніх уявлень про предмети та явища природи, завдяки чому його можна вважати пізнавальною діяльністю та методом навчання.

На думку вчених і практиків, основними завданнями екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку є:

- вчити дітей бачити взаємозв'язок рослин і тварин, розуміти, як люди впливають на їхнє життя;
- формувати в дітей уміння бачити красу в усьому живому, будь то люди, рослини чи тварини, розуміти істину, що в природі немає корисних і шкідливих тварин, але всі вони взаємопов'язані, потрібні один одному, і тому корисно;
- розвивати у дітей почуття байдужості, вміння відчувати себе на місці квітки, рослини тощо;
- вчитися любити і захищати природу не словами, а допомагаючи квітам, деревам, тваринам, птахам, всьому живому;
- пробуджувати у дітей емоційну реакцію на різноманітні явища природи, прищеплювати їм бажання милуватися нею і насолоджуватися нею, висловлювати почуття за допомогою художнього слова, образотворчого мистецтва [14].

Для розкриття змісту екологічної освіти необхідно враховувати два аспекти: набуття знань про довкілля та перетворення екологічних знань у ставлення. Знання є обов'язковим елементом процесу формування екологічних компетенцій, ставлення – його кінцевим продуктом. Знання предмета формує

ставлення до нього. Екологічні знання сприяють формуванню свідомого ставлення і є основою екологічної свідомості. Якщо ставлення будується за межами розуміння природних зв'язків у природі, соціально-природних зв'язків людини з природним середовищем, то воно не може бути основою екологічної свідомості, оскільки не враховує об'єктивно існуючі процеси, а лише враховує суб'єктивний фактор [19].

Екологічне виховання в закладах дошкільної освіти має включати такі складові, як:

1. Створення в закладі дошкільної освіти умов для екологічного виховання: розвивального середовища, фонду методичних, наочно-ілюстративних матеріалів;

2. Організація «екологічного простору» в приміщенні ЗДО: групові куточки природи, зимовий сад, теплиця, кімната природи, акваріум (модель прісноводного водоймища, штучно створена мініекосистема), живий куточок, в якому зберігається екологічний принцип утримання тварин, устаткування їхніх приміщень під природні умови життя, правильний догляд;

3. Організація та обладнання «екологічних просторів» на ділянці закладу дошкільної освіти: майданчика природи, мікроферми, «куточка незайманої природи» (лісу, луку, пустиря), екологічної стежки, «лікарських грядок», городу;

4. Створення умов для праці дітей і дорослих у природній зоні закладу дошкільної освіти [19].

Умовами формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку визначають:

- поєднання різних форм, методів, засобів екологічної освіти;
- підвищення екологічної культури педагогів і батьків;
- практичну діяльність учнів з охорони природи;

- взаємодію установ освіти з підприємствами, науковими установами та громадськими організаціями, суб'єктами природоохоронної діяльності;
- безперервність екологічної освіти та виховання [22].

Найбільш ефективними шляхами формування екологічної компетентності є: екологізація знань, заняття відповідного напрямку, організація різних видів діяльності в природі (праця в природі, ігри природничого характеру, спостереження, екскурсії в природу, цільові прогулянки).

Однією з основних форм формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку є прогулянки, де діти, спостерігаючи, знайомляться з тими ознаками об'єктів природи та явищами, які відбуваються протягом тривалого часу. Під час прогулянок реалізуються важливі природничі завдання програми в ознайомленні дітей старшого дошкільного віку з природою, що планується в календарному плані, під час прогулянки вихователь організовує ігрову діяльність із природничим і дидактичним матеріалом. Саме під час прогулянок дитина може отримати як організовану вихователем взаємодію з природою, так і самотійно, за бажанням взаємодіяти з природою [27].

Прогулянка дає можливість вихователю організувати працю дітей старшого дошкільного віку в природі, в залежності від вікових можливостей, індивідуальних особливостей і пори року діти можуть збирати листя, прибирати палички на майданчику, за допомогою дитячих лійок та інструментів поливати квіти, очищувати квітник від трави, підгортати сніг, облаштовувати годівнички для птахів. Така діяльність є важливим чинником формування екологічної компетентності, адже дитина ті знання, які отримала під час заняття чи бесіди, реалізує у своїй діяльності з природою.

Прогулянка від екскурсії відрізняється тим, що прогулянка – обов'язковий режимний процес, який проводиться щоденно для кожної вікової групи на груповому майданчику. Тематика природничої роботи на прогулянці може

повторюватись. Під час прогулянки проводять спостереження різних видів: планові, позапланові, короткотривалі та довготривалі, індивідуальні та колективні [55].

Не менш важливим є приклад вихователя у відношенні до природи саме під час прогулянки. У баченні дітей старшого дошкільного віку відбувається суперечливість між отриманими знаннями та словами вихователя під час бесіди чи заняття (не ламати гілки, берегти природу тощо). Тому вихователь має чітко слідувати за своїм повсякденним ставленням до природи та надавати дітям належний приклад.

Екологічні екскурсії визначаються в педагогіці як форма і метод навчально-виховної роботи, що дозволяють організувати спостереження і вивчення різноманітних предметів і явищ у природних умовах. Під час екскурсії діти ознайомлюються з явищами природи в їхніх природних взаємозв'язках, з рослинами і тваринами в середовищі їх існування, з руйнівним впливом людини на природу. Змістом таких екскурсій можуть стати: обстеження близької місцевості для формування уявлень про навколишні природні умови, рельєф місцевості, наявність рослин і тварин.

Під час екскурсій діти збирають природний матеріал для колекцій, ігор, занять із флористики, праці, малювання. На екскурсіях дитина збагачує свої екологічні знання, розкриває своє серце красі довкілля, привчається до культури поведінки [55].

Під час екскурсій враховуються три важливі структурні елементи такої діяльності.

1. Перший елемент – це зв'язок із переживаннями дітей. Вихователь ставить дітям відкриті та закриті питання про зону подорожі, діти дають відкриті відповіді на закриті, це дуже важливий етап на початку подорожі.

2. Другим, не менш важливим елементом організації поїздки є оголошення пункту призначення. Важливо провести цей мотивуючий момент,

оскільки діти повинні знати, чому вони тут і які заняття їх чекають. На цьому етапі вихователь може зацікавити дітей сюрпризом, художнім словом, грою чи героєм, який буде грати з дітьми під час подорожі.

3. Так підводять дітей до колективного спостереження – третього, не менш важливого елемента екскурсій на природу. Групове спостереження – головна, обов'язкова частина будь-якої подорожі на природу, вона полягає у зборі чуттєвих вражень та налагодженні стосунків у природі.

4. Ще одним елементом екскурсії, залежно від виду та місця екскурсії, є збір природного матеріалу. Такі заняття завжди цікаві дітям і викликають позитивний емоційний відгук.

5. Ще одним структурним елементом подорожі є вміння вчителя спланувати дидактичну гру, що визначає закріплення знань дітей про предмет і місце відправлення, які діти спостерігають. Обов'язково додайте опис усіх предметів, які діти бачили в цьому районі.

6. Останній елемент подорожі – підсумок. Вихователь ставить дітям відкриті та закриті запитання та розмірковує над цією дією [49].

У екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку заняття виконують досить специфічну і дуже важливу функцію, повсякденне сприймане дітьми чуттєве сприйняття може якісно трансформуватися, розширюватися, поглиблюватися, поєднуватися і систематизуватися. Заняття екологічної освіти інтегруються з іншими галузями знань: мистецтвом, розвитком мовлення, формуванням математичних уявлень, фізичною культурою, валеологією та іншими.

Цікавими формами роботи є дослідницька, пізнавальна та туристична діяльність. Такі заняття не нав'язують готові знання, а дають можливість поділитися своїми відчуттями, і лише потім робиться акцент на головній проблемі [47].

Для дітей старшого дошкільного віку велике значення у формуванні екологічних компетентностей має організація активного відпочинку дошкільнят. Так, вихователь планує ігри з природним матеріалом.

Ігри зі снігом, які відбуваються взимку, спрямовані на ознайомлення дітей зі знаннями про властивості снігу (мокрый, липкий, нелипкий, тане в спеку тощо), накопичення чуттєвих вражень.

Вихователі дитячого садка планують грати з піском у теплу пору року (весна, літо), дають можливість закріпити знання дітей про властивості піску, забезпечують необхідним обладнанням (пасочки, форми тощо).

Водні ігри відбуваються влітку, найчастіше на груповому майданчику, в таких іграх діти дізнаються про властивості води, деякі ігри вчать дітей берегти воду, а не забруднювати її.

Ігри зі світлом і вітром проводять у будь-який час року, забезпечують необхідним обладнанням (вітряки, дзеркала тощо), у таких іграх діти визначають напрямок вітру, дізнаються про властивості сонця.

Важливе значення у формуванні екологічних компетентностей дітей старшого дошкільного віку мають екологічні ігри. Важливу роль у навчально-виховному процесі дошкільників відіграє природоохоронна змістовна діяльність як вид діяльності з формування екологічних компетентностей дітей старшого дошкільного віку [45].

У дошкільному закладі педагог проводить заняття-досліди, заняття з муляжами та екологічними знаками, заняття-походи до Червоної книги України. Використання художніх творів природного змісту є важливим у формуванні екологічних компетенцій.

Вихователь читає дітям вірші, оповідання, прислів'я, розгадує ребуси природного змісту, народні прикмети, включає музичні твори, все це викликає позитивну емоційну реакцію дітей на природу, виховує пізнавальний інтерес до природи та екологічних проблем. Дітям цікаво організовувати заходи зі

створення колажів та плакатів з природним змістом. Таким чином діти дізнаються про принципи природокористування, закріплюють знання, отримані на уроці.

Проведення дослідів з природними матеріалами є важливим елементом у формуванні екологічних компетенцій дітей старшого дошкільного віку. Адже з дошкільного віку діти повинні усвідомлювати екологічні проблеми: забруднене повітря, вода, ґрунт і т. д. Саме в дослідах з водою вихователь має можливість показати дітям необхідність економного використання води. Досліди з піском і повітрям закріплять знання дітей про ці явища. Формування екологічних компетентностей дітей старшого дошкільного віку залежить від залучення батьків до екологічної освіти [45].

Завдяки дослідженням дошкільнята мають доступ до речей, які неможливо спостерігати та аналізувати в природі. У цих умовах діти дізнаються про зв'язки, що відбуваються в природі, вони проникають в суть природних явищ. При цьому максимально активізується діяльність кожної дитини, застосовувані методи спрямовані на зміну предмета пізнання. Діти все більше завойовують інтерес і цікавість, вчаться поступово записувати результати та узагальнювати підсумкові дані.

Діти дізнаються, що певні явища в природі можуть викликати інші. Нові знання, які діти набувають у процесі дослідження, мають певну логічну послідовність і відображають зумовленість внутрішніх змін зовнішніми умовами. Дослідницький процес також навчає раціонального планування діяльності.

Тому розвиток екологічних компетенцій включає безперервний процес засвоєння цінностей і понять, спрямованих на розвиток навичок, необхідних для розуміння та оцінки відносин між людьми, їхньою культурою та навколишнім середовищем, які є умовою формування екологічних компетенцій і навичок. приймати екологічно відповідальні рішення.

Висновки до розділу 1

У першому розділі, згідно мети та завдань дослідження розглянуто формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій як педагогічну проблему

Зазначено, що актуальність завдання виховання екологічно свідомих громадян підкреслюється у багатьох нормативних актах, зокрема: Конституції України, Державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ століття», Законі України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» тощо.

Підкреслено, що, згідно численних досліджень, початок становлення екологічного світогляду припадає на період дошкільного дитинства, коли у процесі освітньо-виховної діяльності закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою.

На думку науковців, старший дошкільний вік сприятливий для екологічного виховання, адже саме в цей період закладаються основи культури спілкування і поведінки дітей у природі. Особливої уваги потребують діти старшого дошкільного віку, оскільки в них починають формуватися основи наочно-дійового та наочно-образного типів мислення.

У психолого-педагогічній літературі поняття «екологічна компетентність» розглядається як: прояв екологічної культури у своїй зоні відповідальності – та частина довкілля, в якій кожна конкретна людина здійснює власну діяльність і тому може реально впливати на її стан

Як показав аналіз наукових джерел, незважаючи на неоднотайність тлумачення поняття, екологічну компетентність дітей старшого дошкільного віку визначають як складову їх життєвої компетентності, і становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів,

обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання та включає три компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний.

Виокремлено складові екологічної компетентності: знання (про природне середовище, єдність живої і неживої природи, екологічні проблеми, їх причини і способи вирішення); вміння та навички (природозбереження, оцінки та покращення стану довкілля своєї місцевості; елементарного екологічного аналізу і прогнозування, здорового способу життя); ставлення до природи як до однієї з найбільших цінностей людського життя, виховання звичок екологічно доцільної поведінки й діяльності, здатності до емпатії, моральних суджень з екологічних питань.

Здійснено характеристику вікових психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Підкреслено, що згідно вікової періодизації старший дошкільний вік – це діти п'яти-шести років. З'являються нові вікові новоутворення свідомості особистості: світогляду; внутрішні етичні норми; продумані дії починають переважати над імпульсивними; довільна поведінка; творча уява; особиста свідомість.

Доведено, що протягом цього вікового періоду ускладнюється провідна діяльність дитини сюжетно-рольова гра, з'являється коло елементарних обов'язків; спільна з дорослим діяльність змінюється самостійним виконанням вимог, вказівок, доручень, прохань дорослого; впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності.

Розглянуто форми та методи формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Визначено, що однією з основних форм формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку є прогулянки та екскурсії. Екологічні екскурсії визначаються в педагогіці як форма і метод навчально-

виховної роботи, що дозволяють організувати спостереження і вивчення різноманітних предметів і явищ у природних умовах.

Підкреслено, що заняття з екологічного виховання інтегруються з іншими сферами знань: мистецтвом, розвитком мовлення, формуванням математичних уявлень, фізичною культурою, валеологією тощо.

Визначено, що провідними формами роботи є заняття-дослідження, заняття-відкриття, заняття-подорожі, ігри з природним матеріалом, заняття-досліди, заняття з використанням моделей та екологічних знаків, заняття-подорожі сторінками Червоної книги України, читання дітям віршів, оповідань, прислів'їв, загадок природничого змісту, народні прикмети, музичні твори, створення колажів і плакатів природничого змісту, проведення дослідів з природничими матеріалами.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Особливості використання цифрових технологій у процесі формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

На сьогодні навколишній цифровий простір став невід'ємною складовою життя дитини, починаючи з раннього віку. Джерелом формування уявлень дитини про навколишній світ, загальнолюдські цінності, відносини між людьми стають не лише батьки, соціальне оточення й заклади освіти, а й медіа ресурси.

Для сучасних дітей пізнавальна, дослідницька, ігрова діяльність за допомогою комп'ютерних засобів є повсякденним, привабливим заняттям, доступним способом отримання нових знань і вражень. З раннього віку діти освоюють електронні пристрої, знають, на яку кнопку натиснути, вони звикають, що електронні пристрої служать іграшками. Але спектр їх можливостей значно ширший.

Потреби і інтереси дітей враховані в основних нормативних документах в галузі освіти (Закон України «Про дошкільну освіту» [29] «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» [4]), де ключовим завданням є підвищення якості і доступності освіти, в тому числі, за допомогою організації сучасного цифрового освітнього простору.

Цифрові технології є ефективним засобом для вирішення завдань розвиваючого навчання і реалізації діяльнісного підходу, збагачення розвивального середовища ЗДО. У процесі вирішення віртуальних освітніх завдань у дітей розвивається творчий потенціал, ініціатива, допитливість,

наполегливість, працьовитість, відповідальність, що є цільовими орієнтирами дошкільної освіти.

Цифрові технології можуть стати важливою ланкою в організації співпраці дитячого садка з сім'єю, в тому числі, при організації дистанційного навчання, створення соціальних освітніх мереж і співтовариств. Інтерактивні навчальні ігри дають можливість організувати одночасне навчання дітей, що володіють різними здібностями і можливостями, вибудувувати освітню діяльність на основі індивідуальних особливостей кожної дитини і тим самими сприяти формуванню основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Цифрові технології формують сучасний освітній простір, дають новий потенціал класичним методам і прийомам, надають педагогам нові інструменти.

Британські дослідники М. Хайес і Д. Вайтбрід вважають, що за своєю природою залучення маленьких дітей до навчання – процес творчий і спонтанний. Педагоги-практики, що працюють з дітьми старшого дошкільного віку, частіше, ніж будь-хто інший, щодня стикаються з реальними труднощами процесу навчання. Внаслідок цього вони глибоко продумують ситуацію і швидко визначають, що приносить очевидну користь дітям, з якими вони працюють [73].

Сьогодні ми бачимо не лише унікальний інтерес до процесу інтеграції цифрових технологій у дошкільну освіту, а й безпрецедентний акцент на важливості та якості дошкільної освіти загалом. Педагоги високо цінують використання ІКТ, оскільки ці технології дозволяють дітям досліджувати весь спектр можливостей пізнання та розуміння світу [74].

Для цього потрібно створити розвивальне середовище, попрацювати з батьками, дізнатися багато нових ідей, спланувати освітні програми, які відповідають сучасним освітнім потребам дошкільників. Багато країн

нещодавно розробили (або перебувають у процесі розробки) стратегії впровадження ІКТ у дошкільну освіту чи інші програми в цій галузі.

Деякі автори висловлюють занепокоєння щодо проникнення методик початкової школи в систему дошкільної освіти. На їхню думку, необхідно, навпаки, зосередитися на виявленні специфіки та особливої ефективності методів дошкільної освіти.

В основі традиційної практики ЗДО лежить процес навчання, що розвивається по спіралі, в ході якого діти фантазують про те, що вони хочуть зробити, на основі своїх задумів створюють проекти (використовуючи кубики, «фарбу» або інші матеріали), грають зі своїми творіннями, діляться думками і результатами своєї творчості з іншими і рефлексують з приводу придбаного досвіду, все це пробуджує у дітей нові ідеї та бажання створювати нові проекти – виходити на новий виток спіралі. Такий ітеративний процес навчання – ідеальна підготовка до життя в сучасному, швидко мінливому суспільстві, в якому люди повинні постійно висувати новаторські рішення, стикаючись з непередбаченими життєвими ситуаціями [2].

Сьогодні нам важко уявити освітній заклад (будь-якого рівня), в якому не застосовуються цифрові технології. Все більше і більше дітей знайомляться з комп'ютером ще до школи, часто навіть раніше, ніж приходять в ЗДО. Звичайно, зазначаємо, що діти піддаються як позитивному, так і негативному впливу цифрових технологій. Отже, жоден з цих аспектів не можна ігнорувати в дошкільній освіті. Важливо знайти механізми використання інформаційних технологій, які ляжуть в основу екологічних компетенцій дітей старшого дошкільного віку, які найефективніше, природно та творчо досягатимуть своїх освітніх цілей, коли їх використання буде виправданим.

Багато педагогів вважають, що ІКТ можуть допомогти дітям набути необхідних компетенцій перед походом до школи. На думку Дж. Сіраджа-Блетчфорда та Д. Уайтбрета [74], діти сьогодні ростуть у світі, де не лише

присутні інформаційно-комунікаційні технології, а й значною мірою сформовані ними. Дослідники, що вивчають розвиток дітей старшого дошкільного віку, поширення ІКТ, культурні зміни в суспільстві та раннє навчання, описували різні фактори та наслідки впливу нових технологій на життя дітей раннього віку [74]. Загалом їхні висновки такі:

- нові цифрові технології мають значний вплив на життя дітей;
- нові інформаційно-комунікаційні технології доступні дітям раннього віку в різному ступені;
- батьки іноді не знають, наскільки їхні діти вже живуть у світі ІКТ і які матеріали надходять до них через ІКТ;
- можливості батьків надати своїм дітям необхідний контекст для розвитку та підтримки не однакові;
- багато дітей вдома мають набагато більший доступ до нових ІКТ, ніж у дитячих садках;
- вчителі часто недостатньо обізнані з питаннями ІКТ і невпевнено ними користуються;
- рівень оснащення ІКТ засобами ІКТ різний і часто досить низький;
- часто бракує комунікації між батьками та вчителями щодо використання ІКТ їхніми дітьми [74].

Застосування цифрових технологій забезпечує такі умови, при яких будь-яка людина за допомогою свого мобільного телефону, ноутбука або планшета може рухатися всередині цифрового світу і отримувати необхідну допомогу та інформацію.

Застосування цифрових освітніх ресурсів у процесі формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку виправдане, оскільки дозволяє активізувати діяльність вихованців, дає можливість

підвищити якість педагогічного процесу і професійний рівень педагогів, урізноманітнити форми взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

В умовах що склалися, діяльність педагога передбачає основні форми роботи з дітьми та батьками в дистанційному режимі. Дистанційна освіта дітей старшого дошкільного віку з використанням цифрових технологій полягає в тому, що дітям і батькам у доступній формі пропонують навчальний матеріал і, перебуваючи вдома, вони разом вивчають і виконують завдання педагогів. Дистанційні освітні технології в даний період стали новими засобами навчання дітей, коли відбулася зміна ролі і функції учасників педагогічного процесу. Провідну роль у цьому процесі відіграє підготовка педагога, адже йому необхідно створити умови для навчання, запропонувати матеріал у цікавій та доступній формі, щоб батьки змогли зацікавити дитину у виконанні завдання [17].

Тож бачимо, що застосування цифрових технологій у закладах дошкільної освіти у процесі формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку обумовлено, з одного боку, вимогами ключових нормативних документів в галузі освіти, з іншого боку, вимогами часу, інтересами і потребами дітей і батьків.

Сьогодні цифрові технології можна вважати тим новим способом передачі знань, який відповідає якісно новому змісту навчання і розвитку дитини, підвищує ефективність організації освітнього процесу. Застосування інтерактивного устаткування робить заняття привабливим і по-справжньому сучасним, викликає у дітей емоційний підйом.

Цифрові технології дозволяють гейміфікувати процес формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, вибудувати навчальну діяльність на основі власної зацікавленості, активності і самостійності дитини. Природовідповідність даних технологій виражена в їх відповідності особливостям сприйняття сучасної дитини, яка вільно

орієнтується в цифровому просторі комп'ютерів, відеоігор і інтернету. Діти старшого дошкільного віку краще сприймає інформацію, укладену в формулі «звук – колір – анімація ». Крім того, цифрові технології є частиною дитячого соціально-культурного досвіду поза закладами освіти [17].

Принципи, на яких побудовані сучасні цифрові технології, допомагають педагогу уникати керівних інструкцій в процесі навчання та виховання, стаючи на позицію помічника, другого гравця, який виступає з дитиною «на рівних» в освітньому процесі. Крім того, цифрові технології дають швидку реакцію на правильність або неправильність виконання завдання дітьми, можуть рекомендувати індивідуальний освітній маршрут, в той час як в умовах масової освіти у педагога це може викликати складності. І, нарешті, цифрові технології дозволяють зробити освіту доступною для всіх категорій дітей, включаючи дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Дослідження Національної асоціації освіти дітей молодшого віку (США) показують, що ефективність використання медійних технологій та інтерактивних засобів навчання дітей дошкільного віку досягається тільки в разі, якщо вони носять дійсно інтерактивний, а не пасивний характер [73].

У той же час сучасні вихователі дітей старшого дошкільного віку недостатньо і вкрай рідко використовують цифрові ресурси в освітньому процесі. Причин цьому безліч. Серед них складність і висока вартість мультимедійного обладнання, недовіра до цифрових технологій з боку громадськості, батьків, педагогів, нерозвиненість власних педагогічних навичок роботи з інтерактивними ресурсами, несформованість фонду мультимедійних ігор, відповідних особливостям пізнавальної діяльності, мислення, уваги і сприйняття дошкільнят. Якщо ж комп'ютер застосовується в освітньому процесі ЗДО, то найчастіше у вигляді неякісних презентацій, які не націлені на активне, дієве освоєння інформації дитиною як повноправним і ініціативним учасником освітнього процесу.

Всі ці причини роблять потенціал цифрових ресурсів незатребуваним. Основна проблема застосування інформаційно-комунікаційних технологій в дошкільній освіті полягає в тому, що не задіюються їх активізуючі і стимулюючі можливості, які створюються такими принципами:

- присутності (мова, анімація), при використанні якого навчальна роль педагога відходить на другий план, а дитина діє за власною ініціативою, в особистому темпі і природним методом «проб і помилок»;
- зворотного зв'язку як миттєвої реакції на виконання завдання, що дозволяє дитині самій оцінити його правильність;
- ігровий мотивації (знайомий мультиплікаційний герой просить, попереджає, нагадує, пояснює) [17].

Переваги цифрових ігрових технологій формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, що збагачують і доповнюють традиційні дидактичні засоби, вивчені і описані в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях. Сучасні дослідження, проведені за кордоном [73], показали, що комп'ютер може бути використаний як інструмент ефективної додаткової підтримки освітнього процесу, оскільки сприяє творчому і мовному розвитку дітей дошкільного віку. Британські вчені Д. Вайтбрід і Дж. Сирадж-Блетчфорд, вказують, що «Гра розглядається як захоплююча, добровільна і приємна діяльність, в якій мета переслідується відповідно до узгоджених правил» [74].

Вітчизняні дослідники А. Волосюк, Л. Шишолік виокремлюють три види навчально-виховної діяльності з формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку з використанням цифрових технологій:

1. Заняття з мультимедійною підтримкою.

Використання мультимедійної презентації дозволяє зробити заняття емоційно забарвленим, цікавим, є прекрасним наочним посібником і демонстраційним матеріалом, що сприяє гарній результативності заняття.

2. Заняття з комп'ютерною підтримкою.

Найчастіше такі заняття проводяться з використанням ігрових навчальних програм. У роботі з дошкільнятами педагоги використовують в основному розвиваючі, рідше навчальні та діагностичні гри. В даний час вибір комп'ютерних ігрових програмних засобів для дошкільнят досить широкий.

3. Діагностичне заняття [2].

Для проведення таких занять потрібні спеціальні програми, що за деякими напрямками досі не розроблені. Але розробка таких комп'ютерних програм – це справа часу. За допомогою засобів прикладних програм можна розробити тестові завдання і використовувати їх для діагностики [25].

Комп'ютерні ігри дозволяють використовувати проблемний підхід в навчанні. Завдяки швидкій швидкості і великим запасам пам'яті комп'ютерні технології дозволяють формувати різні варіанти проблемних середовищ навчання, створювати персональні схеми режимів діалогу і варіанти індивідуальних підходів в навчанні [25].

Інформаційно-комунікаційні технології формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку забезпечують активність дітей при розгляданні, обстеженні та зоровому виділенні ними ознак і властивостей предметів, формуванні способів зорового сприйняття, обстеження, виділення в предметному світі якісних, кількісних і просторово-часових ознак і властивостей, розвитку зорової уваги і зорової пам'яті.

Комп'ютерні технології дозволяють моделювати ситуації, з якими дитина не може зіткнутися в безпосередньому досвіді, діяти в цих ситуаціях, реалізуючи потреба бути «як дорослий»; відкривають нові можливості соціалізації через прийняття рішень, самостійний вибір, активність в просторі; пред'являють інформацію в ігровій формі в поєднанні зображення, звуку, динаміки; надають можливість індивідуалізації навчання [25].

Відзначається, що при цьому програми, використовувані безпосередньо при роботі з дітьми, мають строгі критерії щодо форми, оформлення інформації,

ступеня педагогічної цінності, відповідності віковим і особистісних особливостей дітей. Кожна з використовуваних програм в першу чергу спрямована на розвиток інтелектуальних, творчих, комунікативних і пізнавальних здібностей дитини [17].

Педагог-новатор, що володіє ІКТ компетенціями на достатньому рівні, може самостійно створювати мультимедійні ігри, відповідні важливості справ освітнім завданням і адекватні контингенту дітей групи. Такі ігри дозволяють реалізувати ідею демократичності дошкільної освіти, оскільки допомагають повною мірою застосовувати інклюзивний підхід, побудувати стимулюючий освітній процес.

Щоб впровадження інтерактивного устаткування дійсно збагачувало ігровий простір дітей старшого дошкільного віку, педагоги повинні дотримуватися наступних умов застосування інтерактивних цифрових засобів формування основ екологічної компетентності старших дошкільників.

1. Вільне спілкування з дорослими й іншими дітьми, коли «розумний» пристрій підтримує інтерес учасників гри один до одного.
2. Звернення до «дитячих» видів діяльності.
3. Самостійність дитини. У діяльності кожен з дітей старшого дошкільного віку сам виявляє свої здібності, а навчання лише підказує шлях до цього відкриття.
4. Педагогічний супровід, організація діяльності дітей. Дорослий, незалежно від того, який зовнішній засіб використовується для організації гри, повинен мати можливість направляти дитячу діяльність, розширюючи та збагачуючи її з урахуванням індивідуальних досягнень і темпу розвитку дитини.
5. Підтримка дитячої творчості.
6. Принцип роботи з мультимедіа повинен не вчити дитину чогось незвичайного, а навпаки, розширювати і поглиблювати природні для дошкільного віку сторони розвитку [25].

Впровадження цифрових технологій у процес створення основи екологічних компетентностей дітей старшого дошкільного віку має перевагу перед традиційними засобами навчання:

1. Це дає можливість розширити використання засобів електронного навчання, оскільки вони швидше передають інформацію.

2. Рух, звук і анімація надовго привертають увагу дітей і сприяють підвищенню інтересу до перевіреного матеріалу. Висока динаміка занять сприяє ефективному засвоєнню матеріалу, розвитку пам'яті, уяви та творчості дітей.

3. Забезпечує наочність, що сприяє сприйняттю та кращому запам'ятовуванню матеріалу, що дуже важливо з огляду на наочно-образне мислення дітей дошкільного віку. Сюди входять три типи пам'яті: зорова, слухова і моторна.

4. Слайд-шоу та відеоролики дозволяють показати моменти із зовнішнього світу, які важко спостерігати: наприклад, зростання квітки, обертання планет навколо Сонця, рух хвиль, йде дощ.

5. Також можна моделювати такі життєві ситуації, які неможливо або важко показати та побачити у повсякденному житті (наприклад, відтворення звуків природи, транспортна робота тощо).

6. Використання цифрових технологій спонукає дітей шукати дослідницьку діяльність, у тому числі самостійно або з батьками шукати в Інтернеті;

7. Цифрові технології – це додаткові можливості роботи з дітьми, що мають обмежені можливості [17].

Таким чином, можемо констатувати значний потенціал цифрових технологій у сучасному навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти та, зокрема у процесі формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Процедура та методика дослідження ефективності організаційних засад формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій

Базою проведення дослідження формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій було обрано ЗДО «Ясочка» с. Красна Лука Краснолуцької сільської ради Полтавської області у дослідженні брали участь 20 дітей старшої групи.

На констатувальному етапі дослідження було здійснено вивчення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Діагностика проводилася з урахуванням принципів:

- комплексність і різнобічність у вивченні сформованості екологічної компетентності;
- вивчення сформованості екологічної компетентності дітей в діяльності та відносинах;
- вивчення сформованості екологічної компетентності як засіб, що визначає напрямок допомоги в розвитку і вихованні дитини [72].

Ми послуговувалися критеріями та показниками сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, виокремленими науковцями Г. Чорною та Г. Скірко. Ними було виділено три основні критерії:

1. Емоційний критерій, який позначається наявністю таких особистісних якостей дитини, як відчуття краси природи, переживання радості, захоплення, милування від її сприймання і здатність на цій основі емоційно відгукуватися на різноманітні вияви елементів живої природи.

2. Практичний критерій, що характеризується наявністю інтересу дитини до практичної діяльності та участі в певних діях, корисних живій природі (догляд за тваринами, рослинами, допомога у висаджуванні рослин тощо).

3. Когнітивний критерій показує активність пізнання дошкільником нового матеріалу під час активного «спілкування» з природою та розуміння суті живого навколо нас [72].

На основі виділених критеріїв науковцями визначено рівні сформованості основ екологічної культури: високий, середній, низький.

Високий рівень – дитина показує знання, властиві віку, про царину природи – називає більшість запропонованих тварин, може їх класифікувати (дикі, домашні; птахи, комахи). Розповідає про тварин, характерних для нашої території. Знає як зветься певних рослини, відділяє живу та неживу природу. З допитливістю ставиться до природи, зокрема, в процесі розмови виявляє інтерес. Із задоволенням спостерігає за тваринами, рибами в живому куточку, допомагає їх годувати; помічає красу оточуючого світу природи – квіти, хмаринки, дерева тощо. Не завдає шкоди живим істотам. Виявляє співчуття, якщо помічає шкоду рослин чи тварин.

Середній рівень – дитина має часткові знання про світ природи, називає деяких показаних тварин; помиляється в процесі їх розрізнення (дикі – домашні; птахи, комахи). Про характерних для нашої території тварин говорить коротко. Знає кілька назв визначених рослин, відрізняє живу та неживу природу. До природи не проявляє сталого інтересу. Зрідка спостерігає за тваринами в живому куточку, іноді допомагає їх годувати. Красу оточуючого світу помічає в ситуаціях, коли про це нагадують старші. Іноді може завдати шкоди живим істотам, може зривати квіти, зламати гілля.

Низький рівень – знання про світ природи фрагментарні, тварин називає, але плутає; не ідентифікує або класифікує, але помиляється та не виявляє зацікавленості. Про звичайних для нашої території тварин коротко та поверхово говорить або не розповідає зовсім. Не знає назв рослин, розрізняє живу та неживу природу. До природи не проявляє інтересу. Зрідка спостерігає за тваринами в живому куточку, але не виявляє бажання їх годувати. Красою

оточуючого світу майже не цікавиться. Може завдати шкоди живим істотам. Якщо нагадати про те, що вони живі, не розуміє, що вчинив неправильно [72].

Для визначення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку було застосовано методику О. Соломеннікова (Додаток А).

Діагностика рівня сформованості екологічних знань проводилася з урахуванням вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Результати діагностики сформованості екологічної компетентності старших дошкільників представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

№	Діти	Рівень сформованості екологічної компетентності
1	Владислав В.	Середній
2	Поліна Д.	Низький
3	Денис З.	Низький
4	Назар З.	Низький
5	Глеб К.	Середній
6	Аліна К.	Низький
7	Марія Л.	Низький
8	Олександр Л.	Середній
9	Поліна Л.	Середній
10	Злата М.	Низький
11	Софія Н.	Середній
12	Максим П.	Низький
13	Костянтин Р.	Середній
14	Поліна Р.	Середній
15	Ілля С.	Середній
16	Мартін С.	Середній
17	Антон С.	Середній
18	Владислав Ц.	Середній
19	Ілля Ц..	Середній
20	Роман Я.	Середній

Діагностичне дослідження довело, що у більшості вихованців – 70% (14 дітей) показники сформованості екологічної компетентності знаходяться на

середньому рівні, 30% – (6 дітей) мають низький рівень сформованості екологічної компетентності (Рис. 2.1.)

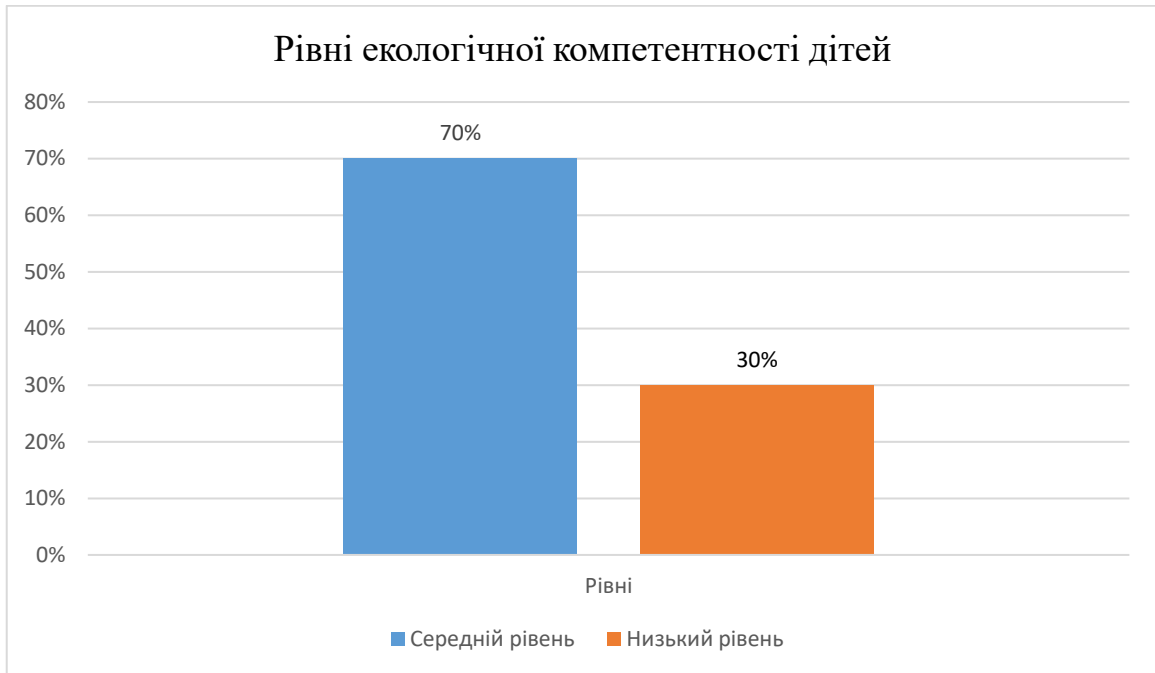

Рис. 2.1. Рівні сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (діагностичне дослідження)

Згідно наведених результатів, можемо констатувати, що більшість дітей має середній рівень екологічної компетентності, але не здатні застосувати її на практиці, не використовують в інших видах діяльності. В ході діагностичного дослідження діти старшого дошкільного віку, які мають середній рівень екологічної компетентності проявляли інтерес до пропонованих завдань, але при відповідях допускалися неточності, не завжди могли аргументувати свій вибір.

Вихованці, які мають середній рівень сформованості екологічно правильного ставлення до природних явищ і об'єктів праці висловлювали своє ставлення до проблеми. Вони мають знання у взаємозв'язку між діяльністю людини і життям тварин, птахів і рослин. Однак іноді проявляли неусвідомлені руйнівні дії, у деяких дітей пізнавальний інтерес виникав за допомогою

дорослого. Їх враження відбивалися в більшій мірі в різних видах діяльності, іграх, але недостатньо в самостійній мовленнєвій діяльності.

У дітей з низьким рівнем екологічної компетентності знання поверхові, уривчасті. Вони часто допускали помилки, відповіді їх були без емоційного забарвлення. У дітей, що показали низький рівень сформованості екологічно правильного ставлення до природних явищ і об'єктів спостерігалася а поведінка, були відсутні емоції, не спостерігалось інтерес до дослідництва, свої враження відображали в інших видах діяльності.

Проведена діагностика виявила необхідність у підвищенні рівня сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. З цією метою було розроблено комплекс занять з використанням сучасних цифрових технологій.

Основними завданнями комплексу визначено:

- надавати основи екологічних знань;
- формувати навички екологічно грамотної і безпечної поведінки в природі;
- вчити бачити і розуміти красу живої природи;
- знайомити дітей з існуючими в природі взаємозв'язками рослин, тварин і людини;
- формувати вміння і бажання активно берегти і захищати природу;
- виховувати відповідальне ставлення до навколишнього середовища;
- формувати необхідність дотримання правил поведінки в природі;
- розвивати вміння і навички правильної взаємодії з природою, усвідомлення її облагороджує впливу;
- розвивати здатність оцінювати стан природного середовища, приймати правильні рішення щодо його поліпшення;

- розвивати емоційно доброзичливе ставлення до природи, духовно-моральні та естетичні почуття.

Розроблений комплекс занять входив до загальної програми розвитку екологічної компетентності старших дошкільників (Додаток Б). В основу мультимедійних ігор покладено принцип вибору. У кожній грі дитина бачить якусь проблемну ситуацію і намагається вирішити її різними способами. Провідним цифровим ресурсом, який ми використовували для формування екологічної компетентності дітей – гра «Жива природа». В ресурсі закладено сучасні освітні технології: здоров'язберігаючі, особистісно-орієнтовані, інформаційно-комунікативні, ігрові.

На початку гри пропонується вибір завдань і рівнів складності. Перед дитиною стоїть завдання вибрати тваринам їжу та житло (Рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Інтерактивна гра «Жива природа».

Зробивши правильний вибір дитина чує аплодисменти та спостерігає як тваринка споживає обрану їжу та живе у помешканні (Рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Інтерактивна гра «Жива природа». Їжа. Житло.

Якщо дитина припустилася помилки, ресурс показує, де чие житло, підсвічуючи його червоним та надає можливість обрати інший варіант.

Наступна гра «Пори року». Цей цифровий ресурс направлений на формування чіткого уявлення про при року, сприяє формуванню у дітей здатності розрізняти явища природи, формує цілісність уявлень про зміни у природі.

Перший етап гри «Зміни у природі». Пропонується зображення однієї з пір року, потрібно її назвати. Після цього з'являються основні явища цієї пори року. Завдання дитини – обрати особливості цієї пори року та розставити їх по місцях, якщо дитина згадає ще якісь особливості, вона може домалювати їх на інтерактивному екрані.

Рис. 2.4. Інтерактивна гра «Жива природа». «Зміни у природі».

Другий етап гри «Життя тварин». Дитина обирає певну пору року й допомагає тваринам, людям та рослинам до неї підготуватися. Наприклад, обравши осінь, дитина пригадує, які зміни у житті тварин та людей відбуваються в цю пору: люди збирають гриби – дитина переносить гриби до кошика; білка робить запаси – дитина складає їжу білці в дупло і т.д. Так дитина може обрати будь-яку пору та з'ясувати, які зміни відбуваються у природі та житті тварин (Рис 2.5.).

Рис. 2.5. Інтерактивна гра «Жива природа». «Життя тварин».

У процесі виконання завдань, діти мають активно коментувати свої дії, відповідати на питання вихователя. Тим самим вони вчаться висловлювати власну думку, у них формується уявлення про суттєві ознаки тієї чи іншої пори року.

Серед можливостей розгляданого цифрового ресурсу – комплектація екологічної аптечки, яка може знадобитися під час екскурсії до лісу. Діти самостійно обирають картинки різних об'єктів, які, на їх думку, можуть знадобитися у лісі (корм для пташок, сокира і т.д.). Також є чисті картки, на яких діти можуть самі домалювати необхідні предмети.

Рис 2.6. Інтерактивна гра «Жива природа». «Екологічна аптечка».

Наступний цифровий ресурс спрямований безпосередньо на формування екологічних уявлень «Планета Земля в небезпеці» – діти ознайомлюються з екологічними проблемами планети.

На екрані зображено планету, що крутиться, дитина обирає будь-який континент і потрапляє в обрану місцевість. Жителям того населеного пункту дитина допомагає вирішити екологічну проблему. Наприклад, дитина відкриває Бразилію й спостерігає, як вирубують ліси (Рис. 2.7.).

Рис. 2.7. Інтерактивна гра «Жива природа». «Планета Земля в небезпеці».

Після здійснення заходів, передбачених програмою формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, нами було

здійснено контрольне опитування дітей для виявлення динаміки в сформованості екологічної компетентності.

Була проведена повторна діагностика екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку з тим же завданням, що і на констатуючому етапі експерименту. Результати контрольної діагностики представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

№	Діти	Рівень сформованості екологічної компетентності
1	Владислав В.	Середній
2	Поліна Д.	Високий
3	Денис З.	Низький
4	Назар З.	Низький
5	Глеб К.	Середній
6	Аліна К.	Низький
7	Марія Л.	Низький
8	Олександр Л.	Середній
9	Поліна Л.	Високий
10	Злата М.	Середній
11	Софія Н.	Середній
12	Максим П.	Низький
13	Костянтин Р.	Середній
14	Поліна Р.	Середній
15	Ілля С.	Середній
16	Мартін С.	Високий
17	Антон С.	Середній
18	Владислав Ц.	Середній
19	Ілля Ц.	Високий
20	Роман Я.	Середній

Контрольне дослідження довело, що рівень сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку значно зріс. Так, 20% (4 дитини) показали високий рівень; 55% (11 дітей) продемонстрували середній рівень і лише 25% (5 дітей) – низький рівень сформованості екологічної компетентності (Рис. 2.8.)

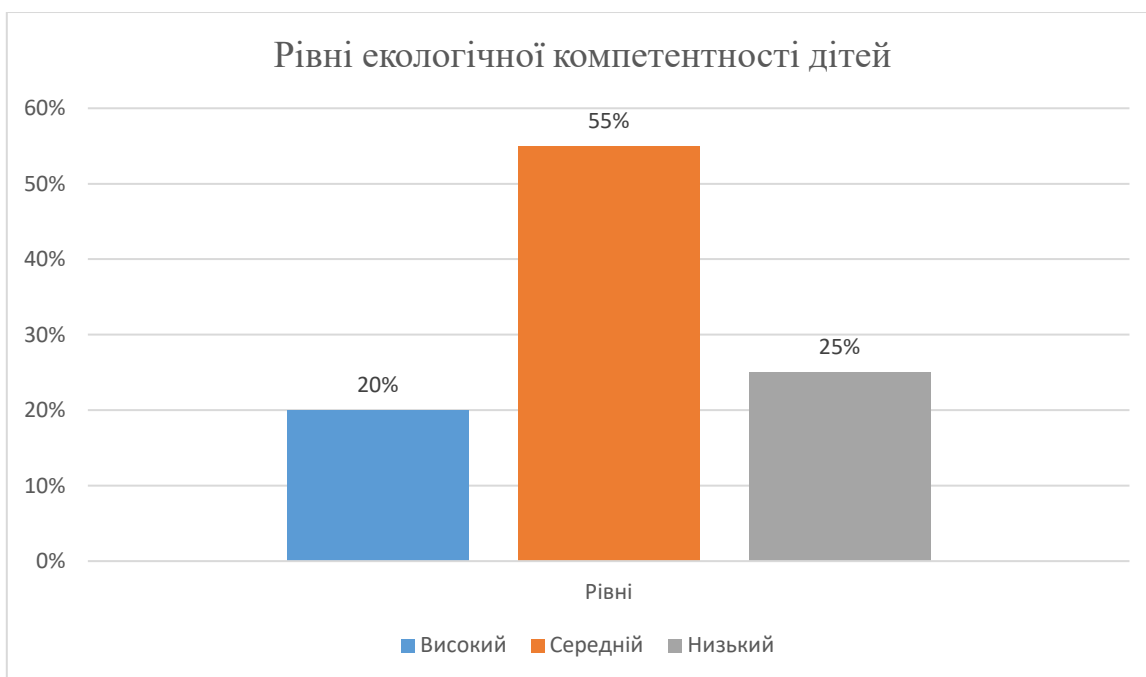

Рис. 2.8. Рівні сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (контрольне дослідження)

Таким чином, порівняння результатів констатуючого та контрольного етапу дослідження продемонструвало підвищення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Підсумки контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність розробленого комплексу занять формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку із використанням цифрових технологій.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій

Вивчення особливостей використання цифрових технологій у процесі формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку та

проведене дослідження дозволило сформулювати методичні рекомендації щодо ефективного використання цифрових технологій у процесі формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Насамперед, наведені рекомендації стосуються підготовки педагога-вихователя до інтеграції цифрових технологій у процес навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку.

1. Педагог повинен досконало знати зміст всіх комп'ютерних програм, їх операційну характеристику (специфіку технічних правил дії з кожною з них) адже побудова кожної цифрової гри має свої особливості.

2. Для занять з використанням цифрових технологій доцільно розділяти групу дітей на підгрупи по 10 осіб. Заняття з однією підгрупою включає в себе: докомп'ютерну підготовку; роботу за комп'ютером, фізкультхвилинки, вправи для очей. Тривалість одного заняття не має перевищувати 15–30 хв. При цьому діти можуть бути за екраном не більше 7–10 хвилин.

3. Комп'ютерні заняття з формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку мають бути інтегровані у загальну навчально-виховну програму для даної вікової групи. Має бути складений чіткий графік занять дітей на тиждень.

4. Зміст комп'ютерної гри з розвитку екологічної компетентності вимагає, щоб діти грали парами в докомп'ютерній підготовці. Кожна цифрова гра проводиться з урахуванням основних компонентів комплексного методу. Щоб підготувати дітей до гри на комп'ютері, необхідна підготовча робота, пов'язана зі змістом гри і навчального матеріалу. Робота з дітьми, що передують грі на комп'ютері, залежить від змісту програми.

5. Успіх роботи з формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку багато в чому залежить від уміння перспективно спланувати роботу з цифровими ресурсами з урахуванням правил управління

комп'ютером, ігрових та дидактичних завдань, що ускладнюються. Так, плануючи роботу на кожне півріччя, вихователю доцільно заздалегідь підібрати від 10 до 16 пропонованих комп'ютерних ігор; легкі комп'ютерні ігри можна не повторювати, діти їх засвоюють швидко на одному занятті. Важкі за змістом гри захоплюють дітей.

6. При організації тематичних занять з екології, у процесі докомп'ютерної підготовки, до кімнати вносяться відповідні предмети, наприклад глобус перед грою «Клімат», нові посібники, картинки, прослуховування музики, звільнити весь ігровий простір, щоб діти могли вільно рухатися і т. д.

7. Підготовка до комп'ютерної гри екологічної тематики може бути завчасною, тривалою, розгорнутою, багатогранною, як в сім'ї так і в дитячому садку. Може бути і дуже короткою: введення в ігрову проблемну ситуацію в ігровому, або комп'ютерному залі. При підготовці до тієї чи іншої гри слід пам'ятати про всі три аспекти: про зміст ігрового завдання про готовність дітей прийняти дидактичні завдання; а також про виконання ними правил дії з комп'ютером. В одних випадках підготовка до гри пов'язана з одним завданням, в інших – відразу з усіма: з використанням наочного дидактичного матеріалу, самостійної практичної діяльності дитини, її спостереженнями, дидактичними, сюжетно-дидактичними і предметними іграми, її спостереженням за працею дорослих, поведінкою тварин і т.д.

8. Поєднання екологічно чистих комп'ютерних ігор з іншими видами діяльності не повинно бути офіційним чи штучним. Розвиваючий ефект від використання цифрових технологій може проявитися відразу і вплинути на зміст спілкування дитини з дітьми і дорослими, в їх ігровій та виробничій діяльності. Найприродніший вихід із досвіду та вражень, отриманих у комп'ютерній грі, — самостійна гра дітей. Педагогічна майстерність вихователя визначає, наскільки непомітно і непомітно «оживляє», розширює і закріплює

набутий дітьми досвід. Проблеми з іграми, пов'язані з отриманням ігор або навчальними завданнями, можуть бути викликані незначними змінами в ігровому середовищі. Педагог-вихователь, що володіє цифровими технологіями на достатньому рівні, може самостійно створювати мультимедійні ігри екологічної тематики, відповідні освітнім завданням і адекватні контингенту дітей групи. Такі ігри можна створювати на основі формату Microsoft Power Point та низки програм: «EZGIFCOM animated gifs made easy», «Videoto GIF Converter», «123 APPS», «Voice Spice Recorder», «Audio Cutter». Програми мають зрозумілий інтерфейс і прості в застосуванні.

10. Педагог має забезпечити співпрацю з батьками з проблем формування екологічної компетентності дітей, питань виховання культури їх поведінки в природі (консультації, круглі столи, допомога щодо удосконалення еколого-розвивального середовища на території закладу дошкільної освіти, виставки дитячих робіт «Людина і природа», «Пташки і звірі нашого регіону», «Квіти весни», на яких представляються малюнки, аплікації, поробки дітей з природного матеріалу, спільне з батьками Свято осені). А головне – єдність вимог до дитини, сповідування одних і тих же принципів по відношенню до природи: не зривати перші весняні квіти, занесені до Червоної книги, підгодовувати пташок взимку, не залишати бруду після себе у лісі, на пікніках. Форми роботи з батьками з екологічного виховання: традиційні форми (батьківські збори, консультації, бесіди); нетрадиційні (комп'ютерні ігри, мультимедійні презентації, круглі столи тощо)

11. Педагог має активно застосовувати нові форми роботи, спрямовані на формування екологічної компетенції дітей: екологічні заняття з використанням цифрових технологій – ознайомлення з матеріалом, який не доступний спостереженням, а тому не може бути опрацьований у повсякденному житті, але представлений у вигляді мультимедійного матеріалу:

- прослухування звуків природи;

- відео-подорожі планетою Земля;
- мультфільми екологічного спрямування з обговоренням;
- інтерактивні комп'ютерні ігри екологічного спрямування;
- театралізовані екологічні ігри та мультфільми – діти не тільки знайомляться зі змістом, вчаться грати роль, а й висловлюють свою думку про роботу, фантазують, віртуальні екологічні екскурсії дають можливість спостерігати об'єкт у його природному вигляді, що змушує у дітей виникають позитивні емоції, розвивається їхня палітра почуттів;
- інтерактивні вікторини, конкурси, що дають можливість узагальнити знання, вибрати кращих знавців природи, конкурс;
- екологічні виставки, виставки, що дозволяють пізнати та оглянути зовнішній вигляд природних об'єктів, викликають цікавість, здивування та захоплення;
- інтерактивні навчальні ігри екологічного змісту, які задовольняють допитливість дітей, спонукають до активного пізнання навколишнього світу, допомагають усвідомити взаємозв'язок між предметами та явищами природи, сприяють поглибленню емоційних переживань дітей, розширенню їх уявлень про світ;
- екологічні казки та казки, які вчать дітей фантазувати, зв'язуватися з природою, використовувати життєвий досвід, розвиватися;
- екологічні проекти, присвячені вивченню конкретної екологічної проблеми та розробці дій щодо її вирішення. Він може бути короткочасним або тривалим, залежно від масштабу завдань, віку та здібностей дітей. Працюючи над проектом, діти спостерігають, досліджують, малюють, ліплять, грають, слухають музику, дізнаються про художні твори, складають власні казки та оповідання.

Таким чином, використання цифрових технологій у процесі формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку дозволяє зробити цей процес більш ефективним. Цифрові технології дозволяють у найбільш доступні і привабливі ігровій формі досягти нової якості екологічних знань, розвиває логічне мислення дітей, підсилює творчу складову навчання.

Висновки до розділу 2

Другий розділ присвячено особливостям використання цифрових технологій у процесі формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

З'ясовано, що цифрові технології є ефективним засобом для вирішення завдань розвиваючого навчання і реалізації діяльнісного підходу, збагачення розвивального середовища ЗДО.

Доведено, що цифрові технології дають можливість організувати одночасне навчання дітей, що володіють різними здібностями і можливостями, вибудовувати освітню діяльність на основі індивідуальних особливостей кожної дитини і тим самими сприяти формуванню основ екологічної компетентності дошкільників. Цифрові технології формують сучасний освітній простір, дають новий потенціал класичним методам і прийомам, надають педагогам нові інструменти

Виокремлено особливості використання цифрових технологій у ЗДО (за Сирадж-Блетчфордом і Уайтбредом): нові цифрові технології справляють значний вплив на життя дітей; нові ІКТ різною мірою доступні дітям молодшого віку; батьки часом не усвідомлюють, якою мірою їхні діти вже живуть в світі ІКТ та якого сорту матеріал доходить до них через ІКТ; можливості батьків забезпечити своїм дітям необхідний для їх розвитку контекст і надавати їм підтримку не однакові; багато дітей вдома мають

набагато більший доступ до нових ІКТ, ніж в закладах дошкільної освіти; педагоги часто недостатньо обізнані в питаннях ІКТ і невпевнено користуються ними; рівень забезпечення ЗДО інструментами ІКТ різний і найчастіше досить низький; спілкування батьків і педагогів з питань використання ІКТ дітьми частіше всього відсутнє

Проведено експериментальне дослідження формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Базою проведення дослідження формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій було обрано ЗДО «Ясочка» с. Красна Лука Краснолуцької сільської ради Полтавської області у дослідженні брали участь 20 дітей старшої групи.

На констатувальному етапі дослідження було здійснено вивчення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Для визначення рівня сформованості екологічної компетентності старших дошкільників було застосовано методику О. Соломеннікова (Додаток А).

Діагностичне дослідження довело, що у більшості вихованців – 70% (14 дітей) показники сформованості екологічної компетентності знаходяться на середньому рівні, 30% – (6 дітей) мають низький рівень сформованості екологічної компетентності.

Проведена діагностика виявила необхідність у підвищенні рівня сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. З цією метою було розроблено комплекс занять з використанням сучасних цифрових технологій.

Провідним цифровим ресурсом, який ми використовували для формування екологічної компетентності дітей – гра «Жива природа». В ресурсі закладено сучасні освітні технології: здоров'язберігаючі, особистісно-орієнтовані, інформаційно-комунікативні, ігрові.

Після здійснення заходів, передбачених програмою формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, нами було здійснено контрольне опитування дітей для виявлення динаміки в сформованості екологічної компетентності.

Була проведена повторна діагностика екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку з тим же завданням, що і на констатуючому етапі експерименту.

Контрольне дослідження довело, що рівень сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку значно зріс. Так, 20% (4 дитини) показали високий рівень; 55% (11 дітей) продемонстрували середній рівень і лише 25% (5 дітей) – низький рівень сформованості екологічної компетентності

Таким чином, порівняння результатів констатуючого та контрольного етапу дослідження продемонструвало підвищення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Підсумки контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність розробленого комплексу занять формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку із використанням цифрових технологій.

На основі отриманих результатів дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

ВИСНОВКИ

У роботі, відповідно до мети і завдань здійснено дослідження формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій. Одержані в процесі дослідження результати дають змогу дійти таких висновків.

1. Згідно першого завдання проаналізовано теоретичні основи формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виявлено, що закони та законодавчі акти у галузі освіти підкреслюють важливість розвитку та формування у дітей навичок дбайливого ставлення до природи, зокрема: Конституція України, Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття», Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні». Концепція екологічної освіти України як елемент концепції гармонійного розвитку держави набуває сьогодні ваги актуального і важливого державного документа. У Концепції серед завдань дошкільного виховання визначено формування основ екологічної компетентності, екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості

З'ясовано, що низка праць сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців присвячена різним аспектам екологічної освіти та виховання дітей, зокрема: психолого-педагогічним засадам формування початкових екологічних уявлень дітей дошкільного віку, екологічному вихованню дітей дошкільного віку тощо. Дослідження вчених підтверджують, що екологічне виховання дітей починаючи з раннього віку дозволить сформувати у них стійке позитивне ставлення до природного довкілля, екологічну свідомість, виховати екологічну культуру та екологічне мислення, набутти екологічних цінностей.

Доведено, що протягом старшого дошкільного віку ускладнюється провідна діяльність дитини сюжетно-рольова гра, з'являється коло

елементарних обов'язків; спільна з дорослим діяльність змінюється самостійним виконанням вимог, вказівок, доручень, прохань дорослого; впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності.

Підкреслено, що заняття з екологічного виховання інтегруються з іншими сферами знань: мистецтвом, розвитком мовлення, формуванням математичних уявлень, фізичною культурою, валеологією тощо.

2. Відповідно до другого завдання схарактеризовано організаційні засади формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Доведено, що джерелом формування уявлень дитини про навколишній світ, загальнолюдські цінності, відносини між людьми стають не лише батьки, соціальне оточення й заклади освіти, а й медіа ресурси. Для сучасних дітей пізнавальна, дослідницька, ігрова діяльність за допомогою комп'ютерних засобів є повсякденним, привабливим заняттям, доступним способом отримання нових знань і вражень.

Підкреслено, що цифрові технології дозволяють гейміфікувати процес формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, вибудувати навчальну діяльність на основі власної зацікавленості, активності і самостійності дитини.

Виокремлено три види навчально-виховної діяльності з формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку з використанням цифрових технологій: заняття з мультимедійною підтримкою, заняття з комп'ютерною підтримкою, діагностичне заняття.

З'ясовано, що комп'ютерні технології дозволяють моделювати ситуації, з якими дитина не може зіткнутися в безпосередньому досвіді, діяти в цих ситуаціях, реалізуючи потреба бути «як дорослий»; відкривають нові можливості соціалізації через прийняття рішень, самостійний вибір, активність

в просторі; пред'являють інформацію в ігровій формі в поєднанні зображення, звуку, динаміки; надають можливість індивідуалізації навчання.

3. Третє завдання передбачало експериментальну перевірку ефективності запропонованих організаційних засад формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Базою проведення дослідження формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій було обрано ЗДО «Ясочка» с. Красна Лука Краснолуцької сільської ради Полтавської області у дослідженні брали участь 20 дітей старшої групи. На констатувальному етапі дослідження було здійснено вивчення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Для визначення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку було застосовано методику О. Соломеннікова.

Діагностичне дослідження довело, що у більшості вихованців – 70% (14 дітей) показники сформованості екологічної компетентності знаходяться на середньому рівні, 30% – (6 дітей) мають низький рівень сформованості екологічної компетентності.

Проведена діагностика виявила необхідність у підвищенні рівня сформованості екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. З цією метою було розроблено комплекс занять з використанням сучасних цифрових технологій.

Основними завданнями комплексу було визначено: надавати основи екологічних знань; формувати навички екологічно грамотної і безпечної поведінки в природі; вчити бачити і розуміти красу живої природи; знайомити дітей з існуючими в природі взаємозв'язками рослин, тварин і людини; формувати вміння і бажання активно берегти і захищати природу; виховувати відповідальне ставлення до навколишнього середовища; формувати

необхідність дотримання правил поведінки в природі; розвивати вміння і навички правильної взаємодії з природою, усвідомлення її облагороджує впливу; розвивати здатність оцінювати стан природного середовища, приймати правильні рішення щодо його поліпшення; розвивати емоційно доброзичливе ставлення до природи, духовно-моральні та естетичні почуття.

Контрольне дослідження довело, що рівень сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку значно зріс. Так, 20% (4 дитини) показали високий рівень; 55% (11 дітей) продемонстрували середній рівень і лише 25% (5 дітей) – низький рівень сформованості екологічної компетентності.

Таким чином, порівняння результатів констатуючого та контрольного етапу дослідження продемонструвало підвищення рівня сформованості екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Підсумки контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність розробленого комплексу занять формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку із використанням цифрових технологій.

4. Відповідно до четвертого завдання було розроблено методичні рекомендації щодо формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій.

Вивчення особливостей використання цифрових технологій у процесі формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку та проведене дослідження дозволило сформулювати методичні рекомендації щодо ефективного використання цифрових технологій у процесі формування основ екологічної компетентності старших дошкільників. Педагог повинен досконало знати зміст всіх комп'ютерних програм, їх операційну характеристику. Для занять з використанням цифрових технологій доцільно розділяти групу дітей на підгрупи по 10 осіб. Комп'ютерні заняття з формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку мають бути інтегровані у

загальну навчально-виховну програму для даної вікової групи. При організації тематичних занять з екології, у процесі докомп'ютерної підготовки, до кімнати вносяться відповідні предмети. Педагог має забезпечити співпрацю з батьками з проблем формування екологічної компетентності дітей. Педагог має активно застосовувати нові форми роботи, спрямовані на формування екологічної компетенції дітей: екологічні заняття з використанням цифрових технологій – ознайомлення з матеріалом, який не доступний спостереженням, а тому не може бути опрацьований у повсякденному житті, але представлений у вигляді мультимедійного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамовских Н. Развитие экологического сознания детей дошкольного возраста. *Вестник Сургутского Гос. Пед. Ун-та*. 2016. № 4. С. 17.
2. Алмашій І. Роль веб-ресурсу у формуванні екологічної культури особистості. *Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. 2018. Випуск 35. С. 12-16.
3. Анцыперова Т. Экологические проекты как средство формирования познавательного интереса дошкольников к природе. *Детский сад от А. до Я*. 2019. №1. С. 152–158.
4. Базовий компонент дошкільної освіти. Науковий керівник А. М. Богущ. К. 2012. 26 с.
5. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: *навч. посіб.* Київ: Центр навчальної літератури. 2003. 134 с.
6. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 115 с.
7. Білявський Г. Основи екології. К. : Либідь, 2004. 406 с.
8. Білявський Г.О. Основи екологічних знань: *навч. посіб.* Київ : Либідь, 2000. 334 с.
9. Бубнова В. Екологічне виховання як інструмент культурного спілкування дитини з природою. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dnz.ucoz.net/blog/bubnova_v
10. Варго О. Екологічна свідомість як умова становлення екологічного суспільства : *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук.* Харк. ун-т повітр. сил ім. І. Кожедуба. Х., 2006. 17 с.
11. Вербицький В. Еколого-натуралістична освіта в Україні : історія, проблеми, перспективи. К. : СМП “Аверс”, 2003. 304 с.

- 12.Веретеннікова О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою : *навч. посіб.* Київ : Вища школа, 1979. 365 с.
- 13.Власова О.І. Педагогічна психологія : *навчальний посіб.* Київ : Либідь, 2005. 400 с.
- 14.Возна Н. Екологічна освіта для сталого розвитку. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Випуск 10 (частина I).* Кіровоград. 2010. С. 45–49.
- 15.Волков Б. С. Возрастная психология. В 2-х ч. Ч. 1: От рождения до поступления в школу: *учеб. пособие [для студентов вызов, обучающихся по пед. специальностям]*. М. : Владос. 2005. 366 с.
- 16.Волкова Н. П. Педагогіка : *[посібник для студ. вищ. навч. закладів]*. К. : Вид. центр «Академія». 2001. 456 с.
- 17.Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадськістю : тематичний збірник праць. Упоряд.: А. А. Волосюк; за заг. редакцією Л. А. Шишолік. Рівне : РОІППО. 2015. 85 с.
- 18.Гамезо М. В. Возрастная и педагогическая психология. М.: Педагогическое общество России, 2003. 512 с.
- 19.Горопаха Н. Закладання основ екологічної культури особистості у дошкільному дитинстві. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=kcSo7AAAAAJ&citation_for_view=kcSo7AAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC
- 20.Державна національна програма "Освіта " (Україна ХХІ ст.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidru4niki.com/81983/pedagogika/derzhavna_natsionalna_programa_osvita_ukrayina
- 21.Діденко В.Ф. Людина і світ : словник. Київ : Віра-Р, 1998. 88 с.

22. Екологічна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nature.org.ua/nr98/ukrvers/educat/index.htm>
23. Екологічні стежки України. Живи, Земле! *Методичні матеріали. За ред. В. В. Вербицького*. К.: СМП “АВЕРС”, 2003. 196с.
24. Енциклопедія освіти. *Головний ред. В. Г. Кремень*. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
25. Кот Н. До питання про технології екологічного виховання дошкільників: загальний підхід. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 23. С. 96–100.
26. Желібо Є. П. Екологічна освіта в стратегії сталого розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.conference.mdpu.org.ua/conf_all/confer/2002/conf_antro/3/gelibo.html
27. Жестова Н. С. Екологічна освіта та формування екологічної культури школярів. *Рідна школа*. 2014. № 4. С. 12–15.
28. Заброцький М. М. Основи вікової психології. *навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 112 с.*
29. Закон України «Про дошкільну освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
30. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>.
31. Злобін Ю. А. Основи екології. *навч. посібник*. Київ : Лібра ТОВ, 1998. 248 с.
32. Іванова О. Досвід роботи школи з екологічного виховання учнів [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://osvita.ua/school/upbring/1130>
33. Іванова О. Формування екологічної культури. *Початкова школа*. 2018. № 8. С. 40–43.
34. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : *метод. посібник. авт.-уклад. : О. Пометун, Л. Пироженко*. К. : А.П.Н., 2002. – 136 с.

35. Іщенко Л. Зміст екологічного виховання старших дошкільників та молодших школярів. *Сільська школа України*. 2015. № 32–33. С. 3–8.
36. Іщенко Л. В. Педагогічні умови забезпечення наступності в екологічному вихованні дітей перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку. *Укр. Довкілля : наук. зап. Уман. держ. пед. ун-ту: зб. наук. пр. Умань : Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини*, 2017. С. 58–63.
37. Ковальчук І. Виховання екологічної свідомості. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 17–19.
38. Концепція екологічної освіти в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
39. Костицька І. Екологічна освіта в розвинутих країнах світу. *Педагогіка*. 2014. № 5. С. 69–70.
40. Кот Н. М. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників. *Бердянський державний педагогічний університет Педагогічні науки : Збірник наукових праць*. Бердянськ : БДПУ, 2005. № 2. С. 54–59.
41. Крисаченко В. С. Екологічна культура. К. : Заповіт, 2006. 236 с.
42. Крюковська О. А. Екологічна складова в сучасній освіті українців [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.rusnauka.com/26_OINXXI_2009/Ecologia/51333.doc.htm
43. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: курс лекцій : *навч. посіб.* К. : Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
44. Левко Л. А. Формування екологічної культури молодших школярів. *Розкажіть онуку*. №4. 2016. С. 4–16.
45. Лисенко Н. В. Дошкільник і екологія : *навчально-метод. посібник*. Київ : РУМК, 1999. 54 с.
46. Лисенко Н. В. Практична екологія в дошкільному закладі. Київ : *Ин-т змісту і методів освіти МО України*, 1999. 205 с.

47. Львовичкіна А. М. Віковий підхід до формування екологічної свідомості, екологічної культури та екологічного способу життя. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т. 7. Вип. 20, Ч. 1. С. 269–272.
48. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології. К. : МАУП, 2004. 136 с.
49. Максимова О.О. Формування екологічної компетенції дитини дошкільного віку. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. LXXIV. Том 2. С. 46–50*
50. Мойсенюк Н. Є. Педагогіка. навч. Посібник. [3-е вид., доп.]. К., 2001. 435 с.
51. Павлюк С. Мандруємо екологічною стежиною: дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі. *Тернопіль: Мандрівець, 2014. 168 с.*
52. Петрук В. Г. Основи екології. Вінниця : ВНТУ, 2017. 133 с.
53. Петрук В. Г. Екологічне виховання учнів як основа для забезпечення екологічного майбутнього людини. *Основи екологічних знань. Тернопіль, 2004. С. 143–148.*
54. Плахотнік О. В. Роль екології і економіки у формуванні нового світогляду і моралі. *Вісник Прикарпатського університету. Випуск XXI. Частина 2. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету, 2018. С. 9–17.*
55. Плахотнік О. В. Ціннісне ставлення особистості до природи як умова гармонійного співіснування. *Вісник Прикарпатського університету. Випуск XXV. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету, 2018. С. 268–275.*
56. Плясковський Б. В. Діалектика розвитку екологічної свідомості. *Філософські проблеми сучасного природознавства. Екологія, культура і соціальна практика*. 1999. Вип. 77. С. 71–78.

- 57.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав. 2018. 408 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/52566/>
- 58.Про концепцію екологічної освіти в Україні. Рішення Міністерства освіти і науки України № 13/6-19 від 20.12.2001 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>
- 59.Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : *монографія. К. ; Луганськ : Альма-матер, 2004. 540 с.*
- 60.Руснак Т. М. Форми і методи екологічного виховання в школі. *Хімія. Біологія. 2013. № 28. С. 1–25.*
- 61.Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2005. – 360 с.
- 62.Селевко Г. К. Сучасні освітні технології : навчальний посібник. К. : Народна освіта. 2008. 455 с.
- 63.Семенюк Н. Екологічна культура – необхідний фактор безпечної перспективи розвитку суспільства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/366>.
- 64.Сергеева В. Від екологічної освіти до екологічної свідомості. Проблеми педагогічних технологій : *збірник наукових праць. Луцьк, 2013. Вип. 3. С. 80-86.*
- 65.Сердюк В. О. Концепція екологічної освіти і виховання. *Матеріали семінару «Освіта та екологічна етика XXI ст.»*. К., 2020. С. 15–18
- 66.Складановська М. Г. Людина і світ. Вступ до екологічної психології : *навч. посіб. Д., 2016. 144 с.*
- 67.Становлення екологічної освіти : лекції з екології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecology-lectures.ru/vstup/1-3-stanovlennya-ekologichnoj-osviti/>

68. Сухорукова Г. Уроки мислення серед природи: Естетичні комплекси за В.О. Сухомлинський. Дошкільне виховання. 2013. № 9. С. 7–9.
69. Федорова М.А. Психологічні основи виховання моральних цінностей особистості. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ, 2016. Випуск 13 (56). С. 138–141. 175 с.*
70. Христофор А. Сутність і дидактичні можливості екологічного виховання. *Початкова школа. 2017. № 6. С. 9–12.*
71. Царик Д. До концепції регіональної програми екологічної освіти і виховання у загальноосвітній школі. Еколого-географічні дослідження в сучасній науці. Тернопіль, 2009. 134 с.
72. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у різних видах діяльності в природі. *Інноваційна педагогіка. 2020. Т. 2. № 31. С. 163–169.*
73. Hayes, M., Whitebread, D. (eds.) (2006) ICT in the Early Years. Open University Press, England ICT in Pre-School: A ‘Benign Addition’? (2002) A Review of the Literature on ICT in Pre-school Settings. Learning and Teaching Scotland, Early Education Support.
74. Siraj-Blatchford, J, Whitebread, D. Supporting Ict In The Early Years. Open University Press, England ICT in Pre-School

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностика рівня сформованості екологічних знань у дітей старшого дошкільного віку (за методикою О. Соломеннікова)

Визначення екологічно правильного ставлення дошкільнят до природних явищ і об'єктів

Завдання 1. Екологічне ставлення до світу природи (проводиться індивідуально з кожною дитиною).

Мета. Визначити рівень екологічно правильного ставлення до світу природи.

Інструкція до проведення. Педагог пропонує відповісти на наступні питання.

- Як ти допомагаєш дорослим доглядати за домашніми тваринами (якщо вони є)? Якщо у дитини немає домашніх тварин, запитуйте: «Якби у тебе вдома була кішка або собака, як би ти став доглядати за ними?»

- Як ти допомагаєш дорослим доглядати за мешканцями куточка природи в дитячому саду?

- Що ти разом з дорослими можеш робити, щоб на ділянці дитячого саду завжди росли рослини?

- Як ми можемо допомогти зимуючим птахам?

Оцінка результатів діяльності

Високий рівень	Легко висловлює своє ставлення до проблеми. Знає, як потрібно доглядати за домашніми тваринами і мешканцями куточка природи. Розуміє взаємозв'язок між діяльністю людини і життям тварин, птахів і рослин. Дитина повними пропозиціями відповідає на поставлені питання
Середній рівень	Може висловити своє ставлення до проблеми. Дитина відповідає на поставлені питання. В основному знає, як потрібно доглядати за домашніми тваринами і мешканцями куточка природи.

	Іноді не розуміє взаємозв'язку між діяльністю людини і життям тварин, птахів і рослин.
Низький рівень	Вагається висловити своє ставлення до проблеми Дитині важко відповідати на поставлені запитання. Не має уявлення про те, як потрібно доглядати за домашніми тваринами і мешканцями куточка природи. Не розуміє взаємозв'язку між діяльністю людини і життям тварин, птахів і рослин.

Додаток Б

**Загальна програма екологічного виховання ЗДО «Ясочка» с. Красна Лука
Краснолуцької сільської ради Полтавської області**

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
В Е Р Е С Е Н Ь	<p>Тема: Природа України Мета: Розвивати інтерес до природного довкілля, сенсорні відчуття, мислення та мовлення, можливості для самостійного застосування набутих знань у грі, дослідницькій діяльності. Виховувати шанобливе ставлення до природи рідного краю. Поглиблювати знання дітей про рослинний і тваринний світ України. Учити й відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля. Милуватися та захоплюватися красою природи. Ознайомити дітей з деякими природоохоронними заходами у країні, створення заповідників та Червоної книги. Матеріали: карта України, відеофільми «Природа України», фотографії, заповідники України, Червона книга.</p>	<p>Інтегроване заняття «У світі природи», мовленнєвий, художньо-естетичний розвиток, (малювання)</p> <p>Пошуково-дослідницька діяльність</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Музична діяльність</p> <p>Читання художніх творів</p> <p>Робота з батьками</p>	<p>Бесіда про флору і фауну України. Складання розповіді за малюнками дітей «Чудовий світ природи»</p> <p>Вплив людини на природне довкілля</p> <p>Дидактичні ігри «Закінчи речення» «Впізнай за описом»</p> <p>Рухливі ігри «У ведмедя у бору» Хоровод «Пішли діти в поле»</p> <p>В. Сухомлинський «Джерельце», «Соромно перед соловейком»</p> <p>Консультація «Стан довкілля – турбота кожного з нас».</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
Ж О В Т Е Н Ь	<p>Тема: Всюди осінь золота</p> <p>Мета: Розвивати пізнавальний інтерес до природи та природних явищ, сенсорні відчуття, мовлення, увагу.</p> <p>Виховувати любов і дбайливе ставлення до природного оточення.</p> <p>Закріпити знання дітей про характерні ознаки осені, зміни, що сталися в житті тварин і рослин восени.</p> <p>Формувати вміння сприймати красу природи восени, відчувати цю красу у музиці, художньому слові, творах зображувального мистецтва.</p> <p>Закріпити правила поведінки у лісі, парку та полі.</p> <p>Вдосконалювати вміння розпізнавати дерева за кроною, формою листя, характерними ознаками плодів.</p> <p>Матеріал: репродукція картини і. Левітана «Золота осінь», листя та плоди різних дерев, звукозапис пісень про осінь.</p>	<p>Гра-заняття</p> <p>Музична діяльність</p> <p>Пошуково-дослідницька діяльність</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Художня праця</p> <p>Читання художніх творів</p> <p>Цільова прогулянка</p>	<p>Завдання для команд «Хмаринка» і «Сонечко»</p> <p>Вивчення пісні Н. Май «Кап Кап»</p> <p>Чому на деревах жовтіє листя?</p> <p>Мовна гра «Звуки осені» Дидактична гра «Впізнай листочок на дотик»</p> <p>Створення композицій з гілочок і опалого листя</p> <p>В Сосюра «Осінь» П. Тичина «Осінь така мила»</p> <p>До парку «Милуємося красою осінньої природи»</p>	

№ з/п.	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
Л И С Т О П А Д	<p>Тема: Праця людей восени</p> <p>Мета: Розвивати спостережливість, пізнавальну активність, зв'язне мовлення, увагу, уміння аналізувати побачене.</p> <p>Виховувати працелюбність, бережливе ставлення до природи.</p> <p>Розширити знання дітей про працю людей восени. Формувати уявлення про те, яку роботу в саду та городі треба виконувати на початку осені, та до якої роботи запрошує жовтень та листопад.</p> <p>Вчити дітей описувати види осінніх робіт (збирання урожаю, сортування, зберігання, копати, засівання ярої пшениці, ячменю, оранка). Виробляти практичні навички користування робочим інвентарем.</p> <p>Матеріали: інвентар для роботи на городі, ілюстрації, корзини.</p>	<p>Тематичне заняття (загально-пізнавальний розвиток)</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Художня праця</p> <p>Праця в природі</p> <p>Спостереження</p> <p>Робота з батьками</p>	<p>Бесіда про працю людей восени</p> <p>Дидактична гра «Хто що робить»</p> <p>Рухлива гра «Що ми бачили не скажемо, а що бачили покажемо»</p> <p>Дидактична гра «Що потрібно для роботи»</p> <p>Виготовлення овочів і фруктів для сюжетно-рольової гри «Магазин»</p> <p>Збирання насіння квітів. Перекопування городу</p> <p>За працею садівника</p> <p>Спільно з дітьми зібрати насіння, ягоди, горішки для підгодовування птахів і тварин взимку.</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
Г Р У Д Е Н Ь	<p>Тема: Місяць грудень сніг покликав.</p> <p>Мета : розвивати пізнавальну активність, спостережливість, уміння аналізувати, робити висновки, увагу, мовлення дітей.</p> <p>Виховувати відчуття прекрасного.</p> <p>Систематизувати уявлення дітей про послідовність сезонних змін у природі. Вчити визначати стан погоди за положенням сонця, станом неба, повітря.</p> <p>Узагальнити знання про властивості снігу і стану води. Дати дітям знання про те, що сніжинка це кристалізована краплинка води.</p> <p>Матеріал: фотографії сніжинок, прикмети, прислів'я, загадки про зиму.</p>	<p>Тематичне заняття</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Художня праця</p> <p>Читання художніх творів</p> <p>Дослідницька діяльність</p> <p>Обмін думками</p> <p>Психогімнастика</p>	<p>Казка про маленьку сніжинку</p> <p>Дидактична вправа «Скажи яка сніжинка»</p> <p>Побудуй сніжинку (з вати, паперу, ниток, манної крупи)</p> <p>В. Сухомлинський «Як хлопчик приголубив сніжинку», «Як дзвенять сніжинки»</p> <p>З чого утворюються сніжинки Чи бувають сніжинки однаковими</p> <p>Чим корисна маленька сніжинка</p> <p>Я - сніжинка</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
С І Ч Е Н Б	<p>Тема: Аптека на підвіконні.</p> <p>Мета : розвивати допитливість, сенсорні відчуття, мислення та мовлення дітей, інтерес до природнього довкілля.</p> <p>Виховувати: дбайливе ставлення до кімнатних рослин, бажання їх оберігати та доглядати.</p> <p>Продовжувати роботу спрямовану на ознайомлення дітей з кімнатними рослинами, які мають лікувальні властивості (алоє, каланхоє, герань, хлорофітум). Закріпити вміння доглядати за цими рослинами.</p> <p>Вчити порівнювати кімнатні рослини за різними ознаками (форма листя, квітка, стебло, запах).</p> <p>Матеріал: кімнатні рослини, фартухи, знаряддя праці для догляду за кімнатними рослинами.</p>	<p>Тематичне заняття</p> <p>Праця в куточку природи</p> <p>Обмін думками</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Читання енциклопедії про рослини</p> <p>Робота з батьками</p>	<p>Дидактична гра «Впізнай за описом»</p> <p>Правила догляду за кімнатними рослинами взимку.</p> <p>Догляд за кімнатними рослинами.</p> <p>Який настрій створюють у вас кімнатні рослини.</p> <p>Мовна гра «Закінчи речення»</p> <p>Дидактична гра «Склади рослинку»</p> <p>Рухлива гра «Знайди свій колір»</p> <p>Лікувальні властивості кімнатних рослин.</p> <p>Консультація «Як навчити дитину доглядати за кімнатними рослинами»</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
Л Ю Т И Й	<p>Тема: Город на вікні. Мета : розвивати пізнавальний інтерес, уміння застосовувати набуті знання у трудовій діяльності, спостережливість, дрібну моторику рук.</p> <p>Виховувати: любов до природи, бажання збагачувати її красу.</p> <p>Закріпити і систематизувати знання дітей про рослини городу, які можна висіяти у кімнатних умовах (петрушка, кріп, квасоля, перець, помідор), висадити цибулю та часник. Спонукаати дітей до активної праці, емоційного захоплення від виконаної роботи. На основі спостережень формувати уявлення про ріст рослин та умови догляду за цими рослинами. Вчити вести щоденник спостережень.</p> <p>Матеріал: різні види насіння (цибуля, часник), фартухи, знаряддя праці, таблички, ілюстрації та фотографії рослин.</p>	<p>Комбіноване заняття</p> <p>Художня праця</p> <p>Пошуково-дослідницька діяльність</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Обмін думками</p>	<p>Висаджування цибулі. Висівання насіння. Розпочати щоденник спостережень.</p> <p>Стаканчик для насіння</p> <p>Умови росту рослин.</p> <p>Дидактична гра «Відшукай рослину» Рухлива гра «Швидше в коло»</p> <p>«Яким я уявляю майбутній урожай»</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітка
Б Е Р Е З Е Н Ь	<p>Тема: Тварини далеких країв.</p> <p>Мета : розвивати пізнавальний інтерес до тварин, які не живуть у нашій місцевості, допитливість, спостережливість.</p> <p>Виховувати бережне ставлення до тварин, бажання доглядати і піклуватися про них. Ознайомити дітей із тваринами інших країн світу (лев, тигр, слон, мавпа, верблюди, північний олень, крокодил).</p> <p>Пояснити особливості пристосування тварин до умов середовища, пересування, характерні ознаки будови тіла.</p> <p>Підвести дітей до того, що в природному довкіллі немає корисних і шкідливих тварин.</p> <p>Матеріал: ілюстрації тварин, маски тварин.</p>	<p>Інтегроване заняття (загальнопізнавальний, мовленнєвий, художньо-естетичний)</p> <p>Ігрова діяльність</p> <p>Використання технічних засобів</p> <p>Читання «Енциклопедії»</p> <p>Обмін думками</p> <p>Вирішення проблемних ситуацій</p>	<p>Бесіда про тварин, характерні ознаки тіла, пристосування.</p> <p>Мовна гра «Закінчи речення» Дидактична вправа «Впізнай за силуетом»</p> <p>Перегляд мультфільму «Подарунок для найбоягузливішого»</p> <p>Цікаві факти про тварин.</p> <p>Де можна побачити тварин з далеких країн.</p> <p>Всі тварини потрібні в природному довкіллі.</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітки
К В І Т Е Н Б	<p>Тема: Посадимо деревце на згадку про себе.</p> <p>Мета: Розвивати інтерес до природного оточення, сприяти розвитку трудових умінь та навичок, спостережливості, допитливості. Виховувати любов до природи, бажання берегти та примножувати природу рідного краю. Закріпити знання про значення дерев для тварин, птахів та людини. Формувати уявлення про те, що дерева є легенями нашої планети, вони очищають повітря від шкідливих викидів і виділяють кисень. Розкривати можливості для самостійного, вільного застосування набутих знань у праці.</p> <p>Матеріал: саджанці дерев, інвентар, вода.</p>	<p>Екологічна акція «Посадимо деревце»</p> <p>Обмін думками</p> <p>Читання художніх творів</p> <p>Організація виставки малюнків</p> <p>Ігрова діяльність</p>	<p>Висаджування саджанців дерев</p> <p>Якими я уявляю ці дерева через багато років</p> <p>В. Сухомлинський «Дуб під вікном» К. Ушинський «Історія однієї яблуні»</p> <p>Краса рослинного царства</p> <p>Дидактична гра «Впізнай дерево за силуетом» Мовна гра «Опиши дерево» Рухлива гра «Підбіжи до дерева яке я назву»</p>	

№ з/п	Зміст роботи	Форми роботи	Інтегрований підхід	Примітки
Т Р А В Е Н Б	<p>Тема: Що я можу зробити для збереження рідної природи.</p> <p>Мета: Розвивати допитливість, спостережливість, пізнавальну активність дітей, зв'язне мовлення, увагу.</p> <p>Виховувати почуття відповідальності за природне довкілля. Систематизувати і узагальнити знання дітей про природоохоронну діяльність людей, бережливе ставлення до природи. Стимулювати дітей самостійно приймати рішення про те, як вони можуть допомогти природі.</p> <p>Матеріал: фотоальбом «Охорона природи», посібник «Книга скарг природи», ілюстрації, фотографії «Природа рідного краю».</p>	<p>Інтегроване заняття (загальнопізнавальний, мовленнєвий, логіко-математичний розвиток)</p> <p>Вікторина</p> <p>Пишемо книгу природи</p> <p>Конкурс малюнків</p> <p>Робота з батьками</p>	<p>Бесіда про охорону природи. Розглядання фотоальбому «Охорона природи» розповіді дітей про те, щоб вони зробили для природи.</p> <p>Що ми знаємо про природу?</p> <p>Складання правил поведінки в природі</p> <p>Що я можу зробити для природи?</p> <p>Продовжити роботу з екологічного виховання дітей.</p>	

Заняття з екології, із застосуванням ІКТ технологій, у підготовчій групі «Екологічні ланцюжки».

Мета: Ознайомити дітей із екологічним ланцюжком; переконати дітей у корисності всіх видів тварин та рослин; удосконалювати екологічні знання.

Розвивати вміння складати екологічні ланцюжки, аргументувати свої дії. Розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення, активізувати словник дітей, розвивати зв'язне мовлення, спостережливість, уміння аналізувати та робити висновки;

Виховувати інтерес та любов до природи, добре і дбайливе ставлення до всього живого. Розширення світогляду дітей про життя тварин лісу.

Завдання:

Освітні:

Дати знання про те, що тварини лісу за видом корму поділяються на травоядних, хижаків та всеїдних.

Формувати елементарні уявлення про взаємозв'язки мешканців лісу: рослин та тварин, їх харчової залежності один від одного.

Розвиваючі:

Розвивати вміння складати екологічні ланцюжки, аргументувати свої дії.

Стимулювати пізнавальний інтерес дітей.

Виховні:

Виховувати добрі почуття стосовно однолітків, себе. Виховувати дбайливе ставлення до природи.

Попередня робота: розглядання альбому «Тварини нашого лісу», екскурсія в ліс на території д/саду, дидактична гра «Харчові ланцюжки», ліплення з пластиліну та природного матеріалу «Лісові звірі на галявині»; збір, спільно з батьками, природного матеріалу для занять, у лісі; бесіди на тему- «Планета Земля в небезпеці!», «Бережіть природу!»; листівки про тварин, читання творів про тварин.

Матеріали: посилка, наповнена яблуком, листом дуба, жолудями, насінням, сухими грибами, дрібними тваринами, картини з тваринами лісу та картки схеми з кормом для тварин, картина лісу з ланцюжком харчування тварин, настільна гра «Харчові ланцюжки», фланелеграф з фігурками трави, зайця та вовка.

Обладнання: комп'ютер, проектор, екран, презентація «Екологічні ланцюжки», паперові квадратики зеленого, жовтого, блакитного та рожевого кольорів (за кількістю дітей).

Хід заняття:

I. Організаційний момент

Діти, послухайте загадку:

Місце це непросте, а дрімуче і густе. (Ліс)

(Діти слухають і відгадують загадку)

Сьогодні на занятті хочу поговорити з вами про ліс. Адже ліс – це особливий прекрасний світ, який складається з безлічі дерев і тварин. 2 Показ посилки

Розглядання посилки

Нам прийшла посилка від Лісовика на ній написано «Корм для тварин». Хочете дізнатися, яка їжа в цих посилках? Давайте заглянемо

(відкриваю коробку).

Діти, подивимося, що там, у посилці? (насіння, горіхи, яблуко, гілочка, лист дуба, шишки, гілочка, миша) (Діти викладають на тарілку корм і називають.)

Розповідь вихователя з показом слайдів з тваринами та картки зі схемами:

Ви знаєте, які тварини цим харчуються у лісі?

Зараз я розповім вам про тварин, які харчуються цим кормом.

У лісі живе заєць. Чим він харчується? Відповіді дітей (травою, гілочками дерев, корою дерев). Правильно, хлопці, Заєць харчується рослинами, тому належить до групи тварин травоядних. На картці у зайця стоїть зелений гурток, що означає травоядна тварина.

Лось чим харчується в лісі? (грибами, ягодами, корою дерев). Він також харчується рослинами, це травоядна тварина.

Білка чим харчується? (живиться горіхами, ягодами, грибами, шишками) Це травоядна тварина.

Діти, ми з вами назвали Тварин, які харчуються рослинами, це травоядні.

Повторіть, як називаються тварини, які харчуються рослинами?

Є у лісі тварини, які харчуються дрібними тваринами, інколи ж і великими.

Вовк чим харчується? Відповіді дітей: (харчується зайцями, оленями, кабанами). Це тварина-хижак і відзначений червоним кружком.

Лисиця (живиться мишками, зайцями). Вона також хижачка.

Діти, тварини, які харчуються іншими тваринами-хижаки. Повторіть як називаються ці тварини?

Діти, але є тварини, які їдять і рослини і тварин і називають їх всеїдні.

Ведмідь чим харчується? Відповіді дітей: (харчується: грибами, ягодами, травою, корінцями, мишам). Їжак харчується горіхами, горіхами, яблуками, корінцями, мишами-всеїдним.

II. Актуалізація знань.

Дидактична гра «Екологічний ланцюжок».

- Діти, давайте пограємось. Я вам пропоную зробити свій вибір: на столі лежать паперові кольорові квадратики блакитного, зеленого, жовтого та рожевого кольорів. Підійдіть до столу і виберіть колір, який вам подобається. За допомогою скотчу прикріпіть кольоровий квадратик до одягу. Усі, хто вибрав квадратики зеленого кольору – це листочки, жовтого – гусениці, блакитного – птиці, рожевого – кішки.

Завдання: визначте, хто чим харчується, і згідно зі своїм вибором побудуйтеся, поклавши руки на плечі своїй їжі.

- Поясніть, чому ви так побудувалися і з чим схоже побудова? (Відповіді дітей: листя поїдають гусениці; гусеницями харчуються птахи; на птахів полюють кішки. Побудова нагадує ланцюжок).

- Діти під час гри у нас з вами дійсно вийшов ланцюжок. Такий ланцюжок називають екологічним. Сьогодні ми з вами поговоримо про екологічні ланцюжки. "Екологічні ланцюжки".

- Подумайте і скажіть, а що станеться, якщо ми з цього ланцюжка приберемо гусеницю? (Відповіді дітей: загинуть птахи). Отже, порушиться ланцюг харчування або як ми говоримо екологічний ланцюжок.

На доказ я вам наведу такий приклад: у 1958 р. у Китаї було проведено акцію зі знищення горобців. Представники акції вважали, що горобці масово пожирають зерна врожаю, завдаючи національному господарству колосального збитку. Знаючи, що горобці в польоті не можуть проводити більше 15 хвилин, селяни повинні були кричати, бити в тази, барабани, розмахувати жердинами і ганчірками, стоячи на дахах будинків - щоб налякати горобців і не дати їм укриття. Стомлені птахи падали на землю мертво. У результаті за 10 місяців було знищено 1 млрд. горобців. Через рік урожай справді став кращим, але при цьому розплодилися гусениці та сарана, що поїдають пагони. Раніше населення

гусениць і сарани регулювалася горобцями. Внаслідок нашестя сарани врожаї різко зменшилися, в країні настав голод, від якого загинуло 30 мільйонів людей. Акція зазнала провалу. Для відновлення популяції горобців у країну довелося завозити цих птахів із Канади та тодішнього СРСР. На початку ХХІ століття у Китаї розпочалася масова кампанія із захисту горобців.

- Діти, який висновок можна зробити із наведеного прикладу? (У природі все знаходиться в тісному взаємозв'язку і потребує дбайливого відношення).

Ми міцно-міцно пов'язані з рослинами та тваринами. Знищимо птахів – комахи з'їдять усю зелень – у людей не буде можливості, їсти плоди, овочі. Так завжди відбувається у природі: зник один – захворів інший – загинув третій.

Виконавши пальчикову гімнастику, намалюйте свій екологічний знак «Допомога природі». (Діти на папері малюють екологічні знаки та пояснюють їх).

Пальчикова гімнастика «Черв'ячки та ворона»

Раз, два, три, чотири, п'ять, (долоні лежать навколішки чи столі), Черв'ячки пішли гуляти. (Пальці зігнути і підтягнути до них долоню), Раптом ворона підбігає (По поверхні йдуть вказівним та середнім пальцями), Головою вона киває, (Скласти долоню щіпкою і качати вгору-вниз), Каркає: «Ось і обід!» (Розкрити пальці віялом, великий - відвести вниз), Дивись - (Розвести руками), А черв'ячків уже немає! (стиснути пальці в кулачки і притиснути до грудей).

Фізкультхвилинка - динамічна пауза «Покажи правильно»

Діти стають у коло і співають: «друг за одним ми йдемо, дружно весело співаємо, треба думати, не позіхати, тільки вірно показати»: ведмедя, птаха, дерева, коника.

Дидактична гра «Нагодуй тварин»

На слайді презентації показані картинки тварин та корм. Дітям пропонується кожній тварині підібрати корм.

(Малюнки: ведмідь, малина, риба, білка, заєць, дятел, корова, вовк, лисиця, гриб, жук, сіно, миша).

- Молодці, тварин нагодували, а який висновок із цієї гри можна зробити?

1. Тварини, що харчуються рослинною їжею – рослиноїдні (заєць);

2. Тварини, які харчуються комахами – комахоїдні (дятел);
3. Тварини, що харчуються і рослинною та тваринною їжею – всеїдні (ведмідь);
4. Тварини, які харчуються іншими тваринами – хижаки (вовк, лисиця).

Загадки про тварин.

Вихователь загадує загадки про тварин, а діти відгадують тварин і пояснюють, до якої екологічної групи вони належать: рослиноїдні, комахоїдні, всеїдні або хижаки.

*****

На колючому клубочку –
Листя, яблучко, грибочок.
Ось клубок заворушився,
Носик з відкілясь з'явився,
Очі, наче намистини.
Хто, цікаво, ця тварина? (Їжачок)

*****

Зелені ми, як трава,
Наша пісенька: «Ква-ква». (Жаба)

*****

Не назвіть моє ім'я, бо вкушу – бо я (Змія)

*****

В теплій шубі зиму всю
Лапу смачно я смочу.
Сплю під пісню хуртовини
Аж до весняної днини.
Полюбляю їсти мед,
Звуся, звісно, я (ведмідь)

*****

Лячні очі, куций хвіст,
Невеликий він на зріст.
Пружно, високо стрибає,
Бо великі лапи має.
Влітку ласує травичку
А узимку має звичку

Гризти молоді деревця
Ви уже впізнали (зайця)?

*****

На жердині палац,
У палаці співак,
А звати його. (Шпак).

*****

Стрибає з гілочки на гілку
Пухнастий м'ячик на ялинці .
Гриби збирає в лісі, шишки,
Гризе в дуплі своїм горішки.
Мелькає хвіст, руденька спинка.
Хто відповість? Цей звір, то (білка).

*****

Важко уявити Землю без лісів, без звірів, без птахів. Від нас залежить доля наших братів менших. Тому давайте берегтимемо і любитимемо природу!

1 Дитина:
Любіть рідну природу –
Озера, ліси та поля.
Адже це наша з тобою
Навіки рідна Земля.
На ній ми з тобою народилися,
Живемо ми з тобою на ній.
Так будемо ж, люди всі разом
Дружно жити на ній!

*****

2 Дитина:
Бережіть Землю!
Бережіть
Жайворонка в блакитному зеніті,
Метелик на стеблі повиліки,
На стежці сонячні відблиски,
На камінні граючого краба,
Над пустелею тінь від баобаба,
Яструба, що ширяє над полем,
Ясний місяць над річковим спокоєм,
Ластівку, що мелькає в житі.

Бережіть Землю! Бережіть!

III. Підсумки.

- На які групи ділять усіх тварин. На якій головній ознаці ґрунтується цей поділ? Наведіть приклади.
- Чому потрібно берегти кожен вид тварини чи рослини? Доведіть.
- Розкажіть про правила поведінки у природі.